

Poštšina plačana v gotovini.

ŽIVLJENJE · IN · SVET.

Hugh Garnongue

Popotnik prvega razreda

Povest

S prožno, vajeno krettno je ujel čokati mornar pripon, ki so mu ga bili vrgli ter je pričel ravnati konopec v enake podolgovate kroge. Razlegli so se še zadnji pozdravi, in parnik je polagoma odplaval na odprto morje.

V tem trenutku je odprl Shropshire trdno sklenjene zobe in iz prsi se mu je izvil globok, srečen vzdihljaj. Ves njegov »jaz« — utrujeno telo, izmučen duh in napeti možgani — vse je docela realno občutilo, kako se je pretrgala zadnja nit, ki ga je vezala s kopnim.

Še irska obala ondi-le zadaj se mu je videla neznatna in brezpomembna, avstralska obala pa je švignila skozi njegovo domišljijo samo kot drug, bog ve kako daljen kraj sveta. Kapitan se ni nameraval nikjer med potjo ustaviti. Po njegovih besedah bi se opravilo to potovanje približno v devetdesetih dneh. To je pomenilo (kaj mu mar za nadaljnjo bodočnost), da so preostali Shropshireju trije dolgi meseci, meseci nepopolne prostosti, ki jo lahko uživa človek samo na krovu oceanskega poštnega parnika.

Šel je v kabino, zaklenil vrata, se stegnil na divan in se je poglobil v čitanje listov, ki so popisovali njegov zločin. Prvič — in to se mu je zdelo kaj zabavno in nenavadno — prvič je imel priliko čitati poročila o lastnem zločinu. Prav za prav je celo občutil nekako olajšanje, ko je prebiral te liste, dasi je bilo morje jako nemirno in se je Shropshire štel med one, ki jih imenujejo pravi pomorščaki »sladkovodni mornarji«. Naj je bila morska bolezen še tako neprijetna, ne bi dal za vse zlato na svetu svojega majhnega, ozkega, nerodnega ležišča v kabini oceanskega parnika. Narobe, napadi morske bolezni so ga v vsakem trenutku spominjali, da njegova kabina ni in nikdar ne bo jetniška celica, da bo prost — naj pride, kar hoče — še cele tri mesece.

Po naključju je bil Shropshire edin popotnik prvega razreda, zato je bil deležen posebne pozornosti. Ob prvem kosilu na parniku ni mogel premagati skušnjave in se je pričel razgovarjati o umoru na caledonski železnici. Kaj pa da, govoril je tako, da ne bi mogel

nihče sklepati: ta mož ima kakršnokoli zvezo z zločinom. Malo ga je začudilo, da so kazali kapitan in častniki tako malo zanimanja za to zadevo. Iz previdnosti je zasukal pogovor v drugo smer. Bila pa je to edina slabost, ki si jo je bil pozneje očitil. Prihodnjega dne je vrgel vse svoje liste čez krov in je sklenil uporabiti prosti čas za to, da bi se — za vsak primer — prikupil ostalim popotnikom in mornarjem. Svoj živ dan ni bil gentleman v navadnem pomenu besede, vendar pa je umel postati jako uljuden in vsem prikupen. To mu je tudi zdaj uspelo, kljub zategnjeni londonski izgovorjavi, ki tako žali škotsko uho, in večina moštva in potnikov na tej ladji je bila škotska. Znal je pripovedovati toliko smešnic in zbijati tako dobrodušne šale, da so ga vsi radi poslušali. Kazal je živahno zanimanje za najneznatnejše dogodke, ki so se pojavili na tem dolgem potovanju. Sploh je bil pri vsem kazal svojo ročnost: zdaj je pomagal mornarjem pri delu, zdaj je sedel h kvartopircem, če jim je manjkal četrti igralec pri whistu.

★

Nekoč se je bil Shropshire na vse zgodaj predramil. Zdelo se mu je, da se je utegnilo zgoditi nekaj izrednega. Kmalu je pričel slutiti, da mu preti neznana nevarnost.

Zgoraj na krovu je bilo na moč živahno in po stropu se venomer doneli koraki sem in tja hitečih ljudi. Shropshire se je dvignil s postelje in se je ozrl skozi okroglo okence na morje. Zagledal je v daljavi kakih 4 do 6 km brzi oceanski parnik, ki jih je imel prehiteti.

Shropshire se je jadno kar v pijami povzpел na poveljnikov stolpič. Takoj je opazil, da bingljajo na jamboru druga nad drugo štiri signalne zastavice in da je stal na stolpiču kapitan skupno s prvimi pomočnikom.

— Kaj se je zgodilo, Mac Kildare? — je vprašal Shropshire pomočnika, — kakšen parnik je ondi-le?

— Ladja Carnarvonske plovbe, proga do Kapa Hoorna.

— Kaj mi javljate? — je zamrmral Shropshire.

— Ta parnik nas je prvi poklical, mi samo odgovarjamo.

— Ali ne veste, kaj hoče?

— Ne, signale je sprejel sam kapitan.

Kapitan se je ozrl na njiju. Shropshire je takoj spoznal, da je razkril njegovo skrivnost. Saj je to mogla biti samo njegova, Shropshirejeva skrivnost. Zasedili so ga in zastavice brzega parnika zahtevajo, da ga izroče oblasti. Shropshire je ujel kapitanov pogled, ki je bil poln neprikrite ostude. Vzlic temu se je prisilil skremžiti ustne v prijeten smehljaj in je prijazno pozdravil kapitana: — Dobro jutro, sir! Kaj pa pomenijo ti signali?

— Vi še vprašujete, kaj pomenijo?

— je zarjovel kapitan in ga je togotno premeril od nog do glave. — Pobrigajte se rajši za lastne zadeve, mister Shropshire... Sploh vam prepovem, da bi še prišli na poveljniški krov... In da mi ne boste več govorili s častniki med službo, prosim! Zapomnite si, sicer boste imeli opravka z menoj...

Shropshire je skomignil z rameni in je odšel navzdol v svojo kabino. Torej so ga dobili. — kapitan je prejel svarilo in policija bo prežala nanj takoj, ko pridejo v Hudsonov zaliv. Že se je videl pred sodiščem; razločno je slišal obsodbo, ki mu je naznanjala smrt za zločin. Kaj je imel od tega zločina, razen tega docela nepotrebnega potovanja okoli sveta?!

Nekaj ur pozneje je razumel, da kapitan vendar ni nikomur zaupal svoje skrivnosti. Seveda ni mu niti za trenutek prišlo na misel, da bi bil glumil nedolžnost pred očmi tega morskega volka. Narobe: nadeti si je moral krinko zločinca, ki ve, da je zasačen in razume, kaka usoda mu je namenjena.

Opoldne pri zajtrku, ko se je videl daleč na robu neba dim usodne oceanske ladje, je mlad, zgovoren kapitanov pomočnik besedičil zdaj o tem, zdaj o drugem, in je prišel po naključju na samomore. — Smatram jih za neumnost in podlo strahopetnost, se je bahavo odrezal, — in ne morem verjeti, da bi se resen mož lahko odločil za tak korak!

— Svetujem vam, da si zadevo jutri vnovič premislite, ko se boste brili, — je odvrnil Shropshire. — Zamislite si, da se je vam britev zagrizla v vrat, da občutite bolečine in da vam curlja kri po prstih, kakor da bi odprli pipo z vro-

čo vodo. Mislite delj časa na to, in mi potem povejte, ali se samomor še vedno zdi bedarija in strahopetnost!

— Nu, če bi že moral priti tako daleč, — je rekel mladi častnik, — bi si bil rajši razklal lobanjo z revolverjem.

— Jaz pa, — je odgovoril Shropshire zamišljeno, — bi se bil rajši odločil za cianov kalij. Seveda mora imeti človek prav tehtne vzroke za tak sklep, vendar pa bi bil za to rešitev, če bi se tako rešil težje smrti. Češče sem se čudil, zakaj si pameten človek ne vzame na ta način življenja, ako ve, da je že obsojen na smrt?!

Kapitan, ki ju je poprej slabo poslušal, je dvignil zdaj glavo in je pazno pogledal zločinca.

To se je zgodilo v teku poslednje noči, preden so dospeli v pristanišče, in ta noč je bila Shropshireova zadnja noč v prostosti. Ustavil je kapitana, s katerim se je bil srečal na krovu.

— Nikoli v življenju ne bom pozabil tega potovanja, — je rekel Shropshire in težko vzdihnil, — verujte mi, sir, da mi je jako žal, da se naša vožnja nagiblje h koncu.

— Zakaj pa vam je žal? — je vprašal kapitan Nelson in ga je to pot radovedno pogledal.

— Nu, bila bi predolga zgodba. Zagrešil sem veliko neumnosti; moje življenje ni bilo tako, da bi ga lahko imenovali vzorno. Edino, kar sem doživel dobrega, so bili ti trije meseci na vaši ladji. Odkrito vam povem, da so in bodo najboljša doba mojega življenja... A kaj storiti! Morebiti bodo tudi moje zadnje poglavje na tem svetu...

— Zakaj zadnje?

— Saj nihče ne ve, sir, kaj mu pripravlja bodočnost. Prosim vas, obljubite mi samo nekaj. Naj se z menoj zgodi pozneje karkoli, naj izveste o meni še tako slabe reči, spomnite se, sir, da sem se vedno gentlemanski vedel, dokler sem bil na vašem krovu.

— Obljubljam vam, — je rekel kapitan resno in v temi je bilo čuti, da je malce ganjen.

— To je prej ko ne njihov motorni čoln?

S tem vprašanjem je stopil k Shropshireu ladijski steward.

— Mislim, da bo, — je odgovoril Shropshire in je izročil stewardu kukalo.

— Zlodja, danes so četvorica, med tem ko prideta po navadi le dva! — je zaklical steward s kukalom na očeh.

Res so trenutke pozneje zlezli po lestvici na krov štirje možje. Čolnar, ki je prišel prvi, je nagovoril kapitana:

— Dovolite, sir, da vam predstavim inspektorja melbourneske policije g. Robina in njegovega namestnika. Gospoda bi hotela govoriti z vami.

Kapitan je stopil stran, kamor ga je bil povabil mr. Robin.

— Že spotoma so mi sporočili, da prideta k nam.

— Da, sir, saj vem... Ali ste ga dali ukleniti?

— Ne. Rajši nisem dal tega povelja. Zdelo se mi je namreč, kolikor sem ga opazoval, da bi si potem vzel življenje... Čujte, — je nagovoril mimogredočega stewarda, — recite gospodu Shropshireu, da ga prosim, naj pride semkaj in trči z nami ob dohodu.

Trenutek pozneje se je vrnil steward s poročilom, da je kabina zaklenjena.

Cim je izrekel te besede, se je razlegel grmeči revolverski strel: utegnil je biti sprožen v zaprtem prostoru. Takoj na to so planili mornarji dol. Za-

viti v oblak belega dima so jeli lomiti vrata. Policijski inspektor je prvi skočil v kabino. V istem hipu je zagrmel njegov glas: »Nikogar ni! Tristo zelnih, smuknil nam je med prsti!...

Revolver je ležal na tleh. V kotu kabine je bilo napeto celo omrežje iz vrvice, in pod spodnjo vrvico na tleh je stala sveča. Konček vrvice je bingljal tudi na petelinu pri samokresu.

Nedvomno je izumel zločinec v zadnjih dveh mesecih po razkrinkanju način, kako se sproži revolver brez roke. Prižgana sveča je užgala spodaj netilno vrvico, plamenček je lezel vedno višje od vrvice do vrvice ter je naposled prižgal tudi zadnjo, ki je bila navezana na petelin visečega revolverja. Orožje je padlo potem na tla in samo sprožilo strel.

Vsi so odšli na krov, in tu je kapitan nenadoma zakričal: — Tiho! Ne govorite, prosim, za trenutek!

Sredi nočne teme in ropota razgibanih valov se je čulo iz daljave brnenje oddaljujočega se motornega čolna... Brnenje je postajalo vedno bolj tiho, vedno bolj oddaljeno...

— Katero smer je ubral?

Tega sploh ni bilo moči določiti sredi poletne avstralske noči: tema je bila kakor v rogu...

J. Paul Dupuy

Smrt sovražnikom človeštva!

Prírodopisno-medicínsko kramljanje

Ta muha — vseeno, katera — na primer prav ta-le, ki se izprehaja v vseh pravicah po kruhu, je pred nekaj minutami marljivo iskala svojo priljubljeno hrano na stvareh, ki jih ne morem imenovati. Na njenem telescu in nožicah so tisoči bakterij. Tu bi utegnili najti kali legarja, griže, jetike in še marsikatero druge bolezní. Sicer pa — saj to sami veste! Vzlic temu boste jedli ta kruh, dasi se nemara izpostavljate smrti za boleznijo, čije vzroka ne boste nikdar dognali.

Z druge strani glej tam-le psa. Ne dvomim, da ga imate zelo radi, ker mu kljub vsem boleznim, ki vam jih lahko zanese v hišo, dovoljujete, da se izprehaja po vašem stanovišču. Pes se praska, — torej ima bolhe. Zamislimo si, da bi bilo nekaj teh bolh s pod-

gane, ki je okužena z bubonsko kugo. In predstavite si, da ena izmed teh drobčkanih skakalcev skoči na vašega otroka, ki se tako rad igra s psom. Otrok bo dobil bolezen, ki bo izprva celo zdravniku skrivnostna in ki utegne zaporedoma pokositi vse rodbinske člane in ustvariti kužno središče, zoper katerega se bodo morale boriti vse zdravstvene oblasti.

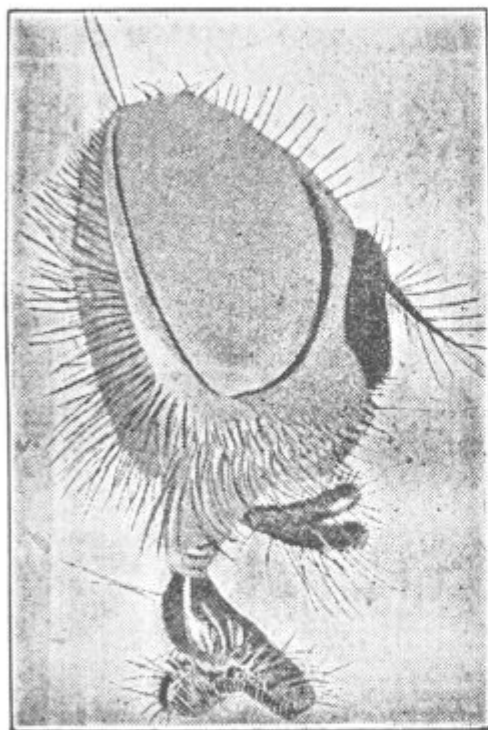
Smehljate se? ... Ni treba. Tako se je nedavno zgodilo v Havru, v Budimpešti, v Novem Orleansu in v Filadelfiji.

Kuga, podgane in bolhe

Bubonska kuga se skoraj vsako leto pojavi kje v Evropi. To je božja šiba, ki prihaja k nam po ladijskih podga-

nah. Če okužena podgana v katerem izmed naših pristanišč zapusti ladjo, bo lahko s svojimi bolhami potovala daleč v notranjost. Lahko se n. pr. skriva v vagon tovornega vlaka in razširi strašno epidemijo tam, kjer so se je ljudje najmanj nadejali.

Ta nevarnost pa nas ne vznemirja preveč, saj je minilo že več ko sto let, kar je kuga zadnjič morila ljudi v Evropi. Toda strokovnjaki vedo, da je ta kuga neprestano pred našim pragom — na bližnjem vzhodu se je le trudoma varujejo.

GLAVA NAVADNE MUHE
(močno povečana)

Malo bolzni ima tako strašno zgodovino v črnih bukvah človeškega rodu kakor azijska kuga. V srednjem veku je opustošila cele pokrajine in morila ljudi bolj od najsilnejše oborožene vojske. Računajo, da je samo v letih 1348—49 pobrala v Evropi 25 milijonov žrtev — to je tretjino celotnega prebivalstva. Leta 1665. je pokosila v Londonu 70.000 ljudi; preostali prebivalci so popolnoma zapustili mesto in se naselili na kmetih. L. 1720. je kuga

strahovala mimo Marseilla tudi vsa sredozemska francoska obala.

Po dolgi dobi relativnega miru se je pojavila koncem 19. stoletja na Kitajskem, l. 1896. pa v Bombay. Angleška komisija, ki je imela nalogo, da zajezi njeno prodiranje iz okuženih krajev, je računala, da je 10 let po prvem pojavu v Bombayju pobrala v Indiji šest milijonov ljudi. Zdravniki so ob tej priliki dognali, da so jo prenašale iz pristanišča v pristanišče ladijske podgane s svojimi bolhami; zanimivo pa je, da ni noben popotnik na ladji zbolel za kugo. To se je potrdilo pozneje v San Franciscu, kjer se je pojavila nenadoma kakor blisk z neba in je povzročila nezasišan poplah. Danes morajo ladje v Zedinjenih državah, na Japonskem in v mnogih tropskih deželah opremiti vrvi, s katerimi se privežijo k obrežju, z velikimi kovinskimi ploščami, ki so podganam nepremagljiva ovira.

Vsakomur je znano, da nalezljive bolezni povzročajo bolezenske kali in sicer ima vsaka bolezen svoje. Dognano je, da množice takih kali ali bacilov ne letajo po zraku, marveč se prenašajo po živih posredovalcih od osebe do osebe. Imamo pa tudi kali, čijih razvoj zavisi od nekaterih vrst žuželk, v katerih so se naselile.

Skrivnostna malarija

Eden najzanimivejših primerov nam nudi drobkčan organizem, o katerem vemo, da je edini vzrok malarije. Ta strašna praživ biva v prvi dobi svojega obstoja v rdečih telesnih človeške krvi, kjer živi brezspolno življenje in se množi tako, da poganja spore ali trose po priliki tako kot gobe. Prisotnost te živi povzroča eno tistih drgetajočih kriz, ki označujejo malarijo. Bolezenska kal v svojem prvem, še nepopolnem razvoju lahko tedaj stori bolne ljudi, v čijih kri se je utihotapila. Vsako leto jih usmrti tisoče in tisoče. Vendar pa ne more zapustiti bolnika, dokler se ne preobrazi, zato tudi ne okuži drugih in pogine zaeno s svojo žrtvijo.

Samo na nekem mestu postane ta praživ popolno bitje: namreč v komarjevem želodcu. In sicer ne v želodcu kateregakoli komarja, marveč samo pri komarju, ki ga imenujejo Anopheles. Ko le-ta vsesa malo človeške krvi,

v kateri je omenjena kal, se bo kal v njem spolno razmnožila in ustvarila novo pokolenje, ki se bo nastanilo v komarjevih slinastih žlezah.

Ce zdaj tak komar piči človeka, je okužen z malarijo.

Človek lahko prebiva na obrežju močvirja, ki je polno miazmov, lahko poljubno brodi po močvirni vodi in jo celo pije, pa ni v nevarnosti, da bi nalezl malarijo, dokler ga ne piči kak komar omenjene vrste.

Italijanska vlada je prva odpravila malarijo v rimski Kampanji, ki je bila že od pamtiveka na slabem glasu. Prebivalci so morali opremiti okna in verande s kovinskimi mrežicami, osušiti luže, v katerih je stala pokvarjena voda ali vsaj vsako stoječo mlako politi s tanko plastjo petroleja, ki je branil dostop komarjem, da niso mogli tu odlagati svojih jajčec, hkrati pa je petrolej moril žive ličinke. Komarji so morali počasi izginiti, ker niso imeli pogojev za obstoj.

Tudi društvo Sueškega prekopa je s podobnimi sredstvi izpremenilo Izmailijo v čarobno bivališče, dasi je še l. 1900, ko so tri četrtine prebivalcev bolele za malarijo, nameravalo povsem zapustiti to mesto.*)

Rumena mrzlica

Kakor prenaša komar *Anopheles* malarijo, tako neka druga vrsta komarjev *Stegomyia* širi rumeno mrzlico.

Zanimivo je, kako se dognali to dejstvo. Prvi ga je zaslutil dr. Nott iz Novega Orleansa. Toda teorije dr. Notta niso vzbudile v znanstvenem svetu nobene pozornosti; l. 1881., ko so bile že domala pozabljene, jih je jel dr. Karel Finlay iz Havane znova braniti, vendar brez zadostnega odziva. L. 1898. so ameriške čete zasedle Kubo. Nenadoma so bile postavljene pred izredno resen problem, zakaj težko si je misliti bolj nesnažno in nezdravo mesto kot je bila Havana pod špansko oblastjo. Odločno, uprav surovo postopanje ameriških častnikov je naposled doseglo poglobilni cilj: ogromni kupi nesnage, mlake s smrdljivo vodo in drugi kričeči ne higijenski pojavi so bili

odstranjeni, pa tudi prebivalstvo se je v tem pogledu izdatno poboljšalo. Kmalu ni bilo mesta, kjer bi se higijenske uredbe izvrševale toli natančno kakor v Havani. Postala je najbolj snažno mesto na svetu. Vzlic temu pa so vojaki venomer umirali. Rumena mrzlica jih je kosila kakor nekoč kolera turško vojsko.

Po prizadevanju dr. Finlaya, ki je vztrajno trdil, da je krivec tega pojava komar, ne pa nesnaga, je washingtonska vlada imenovala komisijo štirih vojaških zdravnikov, izmed katerih je eden med raziskavanjem umrl kot žrtev te bolezni. Med ameriški vojniki je bilo dovolj junakov, kakor so jih zdravniki potrebovali. Razdelili so jih v skupine in pod različni pogoji okužili.

Nekatere skupine so živele v prostorih, kjer so umirale žrtve rumene mrzlice, ležale na onesnaženih posteljah in si oblačile obleko za to boleznijo umrlih. Ves čas pa so jih strogo varovali pred komarji: najožje odprtine v sobi so bile zavarovane s kovinskimi mrežicami. In glej — noben član te skupine ni nalezl rumene mrzlice. Med skupinami, ki so bivale v najbolj higijenskih razmerah, a niso bile zavarovane pred komarjevimi piki, je šest sedmin mož takoj zbolelo za mrzlico, nekaj pa jih je umrlo. Poskuse so potem ponavljali večkrat in v raznih okoliščinah. Povsod se je potrdil isti rezultat. In tako so se ljudje naposled preverili, kdo je krivec in komu je treba napovedati vojno do uničenja.

Premagan sovražnik

Pod vodstvom polkovnika Gorgesa, moža krepke roke in hkrati človeka, ki je imel močan čut za praktičnost, so Američani napovedali l. 1900 zdravstveno vojno, ki pa je bila tako odločna, da že l. 1901. ni bilo n. pr. v Havani več kot 6 smrtnih primerov za rumeno mrzlico. Tega polkovnika so kasneje poslali v Panamo. Tudi ti kraji, prej grobišče tolikih žrtv rumene mrzlice, so danes docela zdravi.

V Rio de Janeiro, enem izmed najbolj proslulih gnezdišč pošastnega komarja, je dr. Oswaldo Cruz izpeljal uprav na vzoren način boj zoper rumeno mrzlico. V prvih letih je imel v ta namen na razpolago 2000 mož, ki jih je razdelil v brigade pod vodstvom deseterice zdravnikov in 70 zdravni-

*) Zelo veliko se je storilo tudi v naši državi za pobijanje malarije. O tem bomo priobčili ob prvi priliki obširnejše poročilo. Uredništvo.

ških asistentov. Komarje so uničevali s petrolejem in hkrati bolnike skrbno izolirali (tako da se komarji niso mogli več okužiti, sesaje kri s kalmi), kar je pokazalo bleščeče uspehe. V aprilu l. 1903. so začeli, l. 1904. je bilo v omejenem mestu komaj devet smrtnih primerov za rumeno mrzlico. Od tega leta dalje je padlo število na ničlo.

Náš domači sovražnik

Vrnimo se k naši navadni muhi, ki jo mnogi imenujejo »domača muha«.

Predvsem moramo vedeti, da se legar in druge bolezni z bacili ne širijo po muhi tako kot smo videli pravkar pri komarjih. Hišne muhe ne smemo zamenjati z nekaterimi vrstami muh, ki tudi pikajo, n. pr. z vrstami *Stomoxys*, strašnimi posredniki bacila črnege ulesa (*carbunculus antrox*). Muha raznaša bolezenske kali na svojih nožicah, na perutkah, na telesu, celo v ustih, ker jih je slučajno nabrala, potepajoč se po nesnažnih mestih. Muha tedaj nevede in nehote, kakor bi mi rekli, nabira bolezenske kali in jih nosi dalje po svetu. Raziskavanje z drobnogledom je dognalo, da utegne biti na eni edini muhi več milijonov raznovrstnih bakterij. Na srečo spada največji del teh živi med neškodljive vrste. Toda, vsi vemo, da muha kaj rada brska med blatom, pljunki in gnojnimi izločki, zato si lahko mislimo, koliko nevarnih kali lahko zanese na našo hrano, na vse, česar se dotikamo, celo na naše ustne, dokler spimo.

Edina zares uspešna obramba pred to neprestano nevarnostjo bi bila, da bi popolnoma uničili to nadlego. V Zedinjenih državah ameriških, kjer so ljudje zmerom dovzetni za zdravstveno vojno, so že ponovno skušali izpeljati tak bojni načrt. Ali če si malo ogledamo spodnje številke, bomo dvomili, da bi vojna proti muham res uspela na vsej črti.

Ena muha znesse približno 120 jajc. Ličinke se razvijejo pet dni kasneje. Še pet dni in od teh 120 ličink je postalo 120 plodnih muh.

Življenska doba te žuželke je tako kratka, a nje plodovitost toli obilna, da bi potomstvo ene same muhe v dobi enega poletja doseglo uprav neverjetne številke, če bi se bilo množilo brez vsakršnih zaprek.

Neki ameriški učenjak je izračunal to število, a je tako, da si stežka kaj mislimo pod njim. Evo ga:

1 096 181 249 311 720 000 000 000

Nemara bomo lažje dobili kak pojem o tem, če premostrimo uspeh raziskave nekega drugega mušjega računarja. Le-ta je dognal, da lahko literška steklenica vsebuje 12.000 mrtvih muh. Na osnovi tega računa bi mrtvo potomstvo ene mušje samice v teku enega poletja (12 generacij) tvorilo maso sto tisoč milijonov kubičnih kilometrov, to se pravi: kup muh bi bil znatno debelejši od zemeljske krogle.

Vse to bi bilo — dobro razumimo to dejstvo! — samo tedaj, če bi mogle vse muhe najti zadosti hrane, primerna menda za nošenje jajc in za razvoj ličink ter če bi lahko utele vse primrodnim sovražnikom in slučajni smrti. Na srečo so ti pogoji neizpolnjeni.

Vzlic tem številkam pa ameriški bojevniki zoper mušjo nadlego ne položijo orožja pred sovražnikom, saj so znana sredstva, ki muham precej ograjajo obstoj.

Hišno muho najlažje iztrebimo, če je ne pustimo k mestom, ki so pripravna za odlaganje jajc. Tistega dne, ko se bodo greznice, gnojišča, smetišča itd. obvezno bodisi sežigala bodisi vsaj polivala z apnom ali petrolejem, bo muha v zadregi, kam naj položi svoje ličinke. Čeprav je tedaj tako plodovitna, da se lahko razmnožuje v bajeslovno potomstvo, ji prav lahko pri načinu razploditve pridemo do živega in jo kolikor le moči zatremo s smotrenim preprečevanjem njene razploditve. Američani poročajo o takih uspehih, da so tudi največji dvomljivci postali navdušeni. Onstran velike luže ob tem času vsak list objavlja nasvete, recepte za preganjanje muh, razna društva muhoborcev preplavljajo občinstvo z okrožnicami in proglasi, ki naglašajo nevarnost muh in potrebo skupnega boja zoper tega »sovražnika človeškega rodu«. Učiteljstvo v šolah se vneto trudi, da vzgoji v deci zaklete nasprotnike muh, ki jih bodo preganjali kolikor je le mogoče.

V Zedinjenih državah ameriških se je ta zavest že tako razvila, da rodbina, ki noče sežgati smeti, gospodar, ki ne poliva gnojišča z apnom, posestnik, ki ne čisti redno greznic, vzbude nejevoljo vseh sosedov in se morajo že zaradi

drugih ljudi poboljšati, čeprav ni zakonov, ki bi jih mogli prisiliti k temu.

Ce-ce muha

Zopern insekt, ki se ga bo težko otrešal naš planet, je muha Ce-ce, posrednik strašne spalne bolezni, ki pustoši osrednjo Afriko.

Muha Ce-ce ne leže jajc, marveč daje na svet žive ličinke, ki se brž zarijejo v tla ali skrijejo pod skorjo, tako da jih je sila težko pokončati, preden postanejo popolni insekti. O teh muhah je dovolj znano, da uničujejo tovarno živino, zato mora človek opravljati ves posel, ki ga drugod izvršuje živina, kar je ogromna ovira napredku. Dolgo časa so mislili, da ta muha ubija živali tako, da jim s pikom spusti v žile neko vrsto strupa. Stoprav l. 1894. je odkril Bruce v krvi volov, ki jih je usmrtila Ce-ce muha, droščkanega, očesu nevidnega zajedavca iz rodu Trypanosov; potem takem muha ne ubija živine s strupom, marveč tako, da ji ostavlja v krvi trypanosome. Ta zajedavec povzroča v človeški krvi nagano ali sparno bolezen. O razširjenosti in posledicah te bolezni zadostuje samo to-le: Spalna bolezen je iztrebila vse prebivalce otokov jezera Viktorija Njansa, v Ugandi pa je v ne celih šestih letih zmanjšala število prebivalstva za 200.000 oseb.

Zdi se, da so nas najnovejša raziskavanja že zelo prebližala času, ko bomo lahko docela iztrebili to muho. Vsa Afrika si bo tega srečnega dne globoko oddahnila.

Kaj pa stenice? 1917

Med hude razbojnike, čijih rod ima na svojem droščkanem »hrbtu« (zakaj o vesti tukaj ni besede) nešteto zločinov nad ljudmi, štejemo tudi Cimex lectularius. Če temu Cimexu sname mo krinko učenega imena, spoznamo v njem našo navadno stenico. Prva sta odkrila stenično krivdo pri prenašanju kužnih bolezni Calmette in Selimbeni. Indijski zdravnik dr. Patton je dognal, da usodno bolezen, ki se imenuje »kala-azar«, povzroča stenični pik. In različni ruski raziskovalec Veržbickij je s poskusi dokazal, da lahko stenice prav tako kot bolhe vcepijo bacil kuge. Pa ni niti treba, da bi ujedle človeka; dovolj je, da gre okužena stenica po perilu. Za njo ostajajo bacili, ki lahko five šest mesecev. Dokazi Veržbickega

so prepričali človeštvo, da je stenica eden najbolj zahrbtnih zveznikov smrti in marsikje si razlagamo postanek in razširjenje epidemije samo z razširjenjem steničjega zaroda.

Med boleznimi, ki jih prenašajo, so dognane otroška paraliza, koze, škrlatička, legar, sigurno pa bo na tej listi večina nalezljivih bolezni.

Stenica je zaznamovana s strašnim pečatom in človeštvo bi jo moralo preganjati na vsakem koraku.

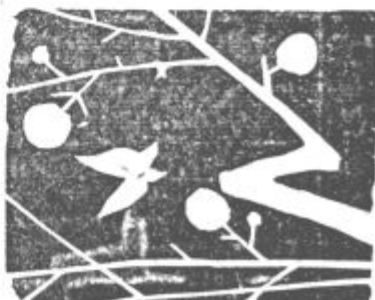
Preži v najmanjših gubah postelje ali zavese, pomika se po skoro nevidnih razpokah, prehaja iz špranje v špranje in iz hiše v hišo. Njena potovanja bi nam utegnila razložiti, zakaj v siromašnih mestnih četrtih tako često razsajajo majhne, krajevno omejene epidemije.

A niso ogrožene zgolj revne četrti. Čeprav je zoprn, se vendar ne da zatajiti, da se ta zahrbtni sovražnik lahko na skrivaj nastani vzlic največji pazljivosti v sleherni, tudi najbolj snažni hiši.

Zdravnik se vrne z obiska v predmetu, odvetnik z dogovora s svojo stranjo v zaporu, vaša služkinja gre zvečer »k svoji sestri«, — bogve kam. Vaša prtljaga je bila v vlaku poleg druge prtljage, potujete na vlaku, sedite v vozu, zahajate v gledališče. In če ne vi, zahajajo tja vaši sorodniki in sosede. Povsod lahko nalezejo stenice.

Odtod obetoji možnost invazije teh droščkanih živi, ki so prav tako trmo-glave kakor so skromne.

Treba bi bilo, da bi naše oblasti napovedale velik boj vsem tem škodljivcem — komarjem, podganam, bolham, muham, stenicam. Neizprosno boj do uničenja. Ko bodo izginili ti potuhnjeni sluge človeške smrti, bo lahko človeško življenje uživalo varnost, čije posledic naš duh še ne more presoditi.

Martin Kukučín

Mrhanovo

(Odlomek iz povesti »Rysavá jalovica«)

Minule dni je umrl v Pakracu v Slavoniji zdravnik dr. Matej Benčur, ki ga Slovaki štejejo med svoje najuglednejše pisatelje. Pisal je pod psevdonimom Martin Kukučín. V spomin književniku bratskega naroda, ki je nekaj časa živel in deloval na jugoslovenski zemlji, prinašamo odlomek iz njegove zgodnejše povesti, ki mu je prva prinesla pisateljski sloves.

V Mrhanovem je semenj. Mrhanovo je drugače vas, a ima svoj trg in stolp z veliko uro. Zatorej ne recite Mrhanovu vas, drugače vas gre slavna občina tožiti. Kjer imajo stolp z uro, pa še takšno, kakor v Mrhanovu, ni mogoče, da bi to bila vas. To mora še slepec videti. Če je ta ura tudi na znotraj, ne vem: na zunaj bi bila še precej dobra, samo da sta kazalca na nji nekoliko šibka. V Mrhanovu sicer ni bedaka, ki bi hodil potiskat naprej ta kazalca, a če potegne močnejši veter, se krajši porine naprej kar za dve uri. To je tu pa tam tudi neprijetno in ima lahko prav slabe posledice. Kakor se je to na pri-liko zgodilo lani o sv. Andreju.

Mrhanovski gospod župan je tedaj ravno klal, in kakor se to v Mrhanovu spodobi, je povabil na kolone vse občinske može z gospodom tajnikom na čelu. Gospa županja je bila od božjega jutra kakor na kolescih; zdaj je bilo treba pripravljati za jetrnice, zdaj spet za mesene klobase, a najpoglaviteje: pripravljati gostijo za slavni občinski svet. In vendar — bodi tako ali tako, dogodilo se je, da so se zakasnili z delom, tako da kolone niso mogle biti gotove ob določeni uri. Gospod župan je bil ves divji in togoten, trop šantavij vandrovcev je kar pognal iz hiše. Šel je v kuhinjo, da bi pomagal ženi. Lotil se je jetrnice. Tam v koritcu je bila kuhana in z mastjo zabeljena kaša, s katero bi se nadevale. Gospod župan se je vrgel na delo in šlo mu je od rok veliko bolj gladko kakor pisanje kakšni inštanci. A glej ga zlomka: nevajen kuharskemu poslu ti pozabi kašo osoliti, res, celo majaron in poper je pozabil. Gospa županja pa je begala iz izbe v kuhinjo; pri tem vrtenju se ji je zavrtel še okrogli čopek na glavi, tako da

je tisto, kar bi morala imeti zadaj, ime-la na čelu. Velika pentlja, ki bi morala biti prav na čelu, pa se ji je obrnila na tilnik. Mesar sam se je žuril s klobasami. A naglo delo, pravijo, ni kaj prida. Tako je tudi on v tem dirindaju naba-sal dve jetrnici namestu s kašo — z me-som. Vsa hiša je begala kakor brez glave; šest bo ura, kakor bi trenil, go-stija se ima pričeti, na mizi in v ponvi pa še zmerom nič.

Ampak glava mrhanovskega mesta tudi v tej zmedi ni izgubila glave, ne, gospodu županu se je posvetila zlata misel.

Poklicati da čuvaja, varuha ure na stolpu, ter mu naloži, naj potisne ka-zalec na nji za dve uri nazaj. Čuvaj je sprva strmel nad takim čudnim pove-ljem gospoda župana in se izgovarjal, češ da to ni mogoče; potlej pa je le poslušal. No, in počemu naj bi se čudil preprosti čuvaj? Kako bi gospod župan iz Mrhanovega ne mogel ukazo-vati uri, če je Jozue lahko ukazal soln-cu, naj ne zaide za tri dni. Ura je tedaj, kakor ukazano, naravnana: namestu pol petih kaže pol treh. Počasji poteka čas slavnim občinskim svetovalcem. I, se-veda, v pričakovanju mastnih kolon se pri obedu niso posebno naložili. Kosilo je bilo že davno, pa vendar je ura še tako malo! Praznično oblečeni člani slavnega občinskega zastopstva hodijo pred svoje hiše in pogledavajo na uro. Ta pa se ne gane in ne gane: šele pol treh. Zadovoljen s svojo modrostjo, to-laži župan skrbipolne kuharice, da je še dosti časa, naj se le nič ne boje. In te se res ne bojé; vse jim gre lepo izpod rok, saj jim pomaga sam gospod župan. Ali njegovo veselje je bilo pre-rano. K stolpu se je namerila vrana, in ker slavno županstvo še ni odredilo, da se vrane ne smejo spuščati na uro, je sedla naravnost na mali, šibkejši kaza-lec ter pričela na njem krakati in se priklanjati. Kakšna sreča zanj, da je imela perutnice, drugače bi zletela ka-kor angel in treščila na tla kakor hudir. Ko se je tam šopirila, je pričel kazalec omahovati ter je zdrsnil, da je kazala ura šest. Vrani je spolzelo s kazalca, no, zletela je in sedla na jabolko stolpa. Občinski može so se veselja oddahnil,

videč, da je ura že šest. Tako so se v gruči odpravili k gospodu županu. Županja je samo vzklíknila od začudenja, videč, kako se oblak ljudi vali v izbo; njen mož pa je skočil v čumnato, da bi se preoblekel in se tako mogel spodobno pokazati pred občinskimi svetovalci. In kar ničesar ne more od samega presenečenja, kje se je vzela ta šesta ura; saj je bilo še pred par trenutki pol treh, komaj dve jetrnici je nadel, pa je že šest. Oblačil se je počasi. Nič mu ni šlo izpod rok. Pač tridesetkrat, če ne večkrat, je obrnil srajco, zdaj narobe, zdaj na lice in je kar ni mogel prav spraviti náse. Čižmi so mu bili pretesni in mu nikakor niso hoteli na debelo nogo. Ko je bil končno opravljen, a tudi pošteno prepoten, se je gospod župan pojavil med svojimi

gosti ter jih pozdravil. Res so se gostje mrdali, ko so videli mizo še prazno, v želodcih pa jim je pošteno krulilo. No, s tem večjo slastjo so jedli potem neosoljene in nezačinjene jetrnice in krvavice, tako da so jih pozabili celo pokušati, kakšne prav za prav so.

D drugega dne seveda je bilo dosti besed o nezmožnosti in počasnosti gospe županje. In to vse zaradi tistega slabega kazalca pri uri na stolpu.

Ampak ura je zdaj v redu, lansko leto jo je urar popravil in je z novo, lepo, belo barvo preslikal kazalo, da se blešči belo in se črne številke odražajo na njem; oba kazalca je lepo pozlatil, da se zdaj blesti in sveti na mrhanovskem stolpu — vse to za par grošev. — — —

(Iz slovaščine Fr. A.)

Emile Zola kot rodbinski oče

Iz njegove korespondence

Denise Le Blond-Zola je v Parizu izdala zanimivo knjigo spominov na svojega očeta, romanopisca Emila Zolaja. Zola je živel v srečnem zakonu, a ni imel otrok s svojo pravo ženo. Potomstvo mu je dala šele Jeanna Rozerotova, hčerka revnega mlinarja iz Burgundije.

V *«Doktorju Pascalu»*, zaključnem romanu serije *«Rougon-Macquart»*, je Zola še enkrat strnil svoje misli o de-

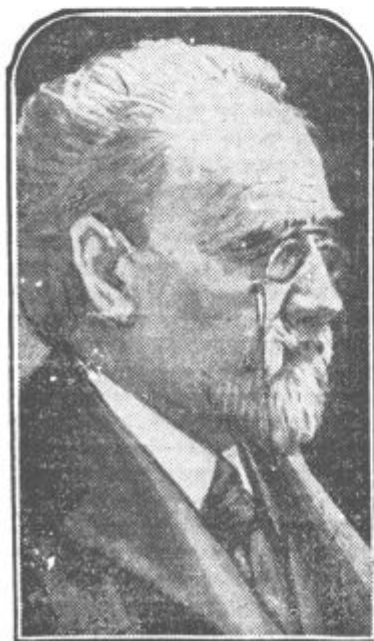
dičnosti. Tip, v katerega je vlil svoj žar, je Klotilda, Zolajeva ženska bodočnosti. V tem tipu pa ni poosebil samo svojih idej — ampak se je v njem oddolžil tudi zgodovini svoje ljubezni z Jeanno Rozerotovo.

Jeanna je bila za Zolaja personifikacija mladosti. Z njenim poznanstvom zavzame Zolajevno življenje čisto novo smer.

Zgodba spominja na biblijo, na starajočega se Davida in Abrahama in na druge častitljive postavbe, v katerih se je na stara leta obudila žeja po novi mladosti. Hrepenenje po mladosti pa je bilo tudi Zolajeva osebna zadeva.

Romanopisec se je približal tedaj petdesetemu letu. Prijatelji so na njem opazili spremembo, ki si je niso umeli razložiti. V Royanu ni delal, tam je počival. Charpentier, Desmoulin in Ceard, pisateljevi prijatelji, se temu ni so mogli načuditi.

Jeanna Rozerotova je tedaj štela dvajset let. Doma je bila iz Auxoisa na Burgundskem, kjer je bil njen oče mlinar z mnogoglavo družino. Matere ni bilo v hiši; umrla je, ko je Jeanna je dva shodila.

Ta Jeanna je ljubila Zolaja z vsem svojim ognjem, dala mu je vso svojo nežnost. In vendar je bilo njuno skupno življenje dolgo let prava pravcata muka. Res je, živela sta v angelsko čisti harmoniji, ljubila sta resnico in iskrenost nad vse — toda oba je vznemirjala božazen, kaj bo, če izve za to razmerje Zolajeva žena, ki je stala svojemumu možu skozi vsa leta bridkosti zvesto ob strani. Za Zolajevo ženo bi pomenila vest o tej tajni zvezi strašen udarec.

Zola je nanizal v «Doktorju Pascalu» cel niz podrobnosti, ki spominjajo na Jeanno Rozerotovo. Jeanna je bila, ki je v resnici nosila Klotildino verižico na svojem vratu, «drobno verižico s sedmimi biseri»... «Klotilda je nosila verižico na vratu pod obleko in v tem nakitu je tiča nek pčeben čar. Za ta nakit je vedela samo Klotilda, vsem drugim je bil neznan...» Tako opisuje Zola svojo ljubezen v preneseni osebi svojega romana.

Jeanna je namenila po svoji smrti to verižico hčeri Denisi. Zolajeva Klotilda je umrla 22. maja 1914. Dosegla je starost 44 let in je podlegla operaciji. V verižico je imela toliko vere, da je upala na srečen izid operacije baš zaradi tega amuleta. Niti med operacijo ga ni odložila. Potem, ko je umrla, se hčerka in sin nista upala dotakniti tega predmeta; pustila sta, da ga je mati vzela s seboj v grob.

Zola pa je posvetil «Doktorja Pascala» svoji mladi ljubezni z lastnoročno dedikacijo. Takole je zapisal na prvo stran: «Moji vroče ljubljene Jeanni — moji Klotildi, ki mi je dala novo mladost, ki je obudila mojo in mi poklonila svojo, ko mi je rodila Deniso in Jacquesa, hčer in sina, mojega ljuba otroka! Za njo sem spisal to delo, da ji izpričam, kako jo ljubim in spoštujem in kako sem ji hvaležen za ljubezen, s katero me je osrečila...» Pod vplivom Jeanne Rozerotove je krenil pisatelj po mračnem ciklu «Rougon-Macquart» na nova pota. Začel se je baviti s socialističnimi idejami.

Denisa se je rodila l. 1889., Jacques pa l. 1891. Sreča očetovstva je dala Zolaju nov polet, oprostila ga je morečega pesimizma in je napravila iz njega optimista. Deseto poglavje «Doktorja Pascala» se zaključuje s tako vizijo prihajajoče sreče, ki preliva življenje v optimistične kristale, katere najdemo v poznejših Zolajevih delih.

Zola je delal običajno v jutranjih urah, popoldne je preživel v družinskem krogu. Domov je prihajal navadno brž po obedu. Časih se je zakasnel do štirih. Vedno pa je prišel obložen z vsakovrstnimi zavojčki. Zelo je ljubil rože in slaščice, ki jih je nosil drugim. Razdeljevanje darov mu je na pravljalo največje veselje. Trosil pa je kakor knez na vse strani. Radost, ki so jo otroci izžarevali ob takem obdaru, je bila tudi njemu v neskončno veselje. Ni je bilo igrace, ki je ne bi bil prinesel svoji deci, ne stvari, ki bi mu bila predraga. Taki trenutki so mu dajali popolno zadoščenje za žolčljive polemike, katere je imel s svojimi nasprotniki.

Ob popoldanski kavi se je zbrala okolu domače mize vsa družina. To je bilo redno ob četrti uri. Med Zolajem in Jeanno ni bilo nikdar žal besede. Pisateljeva deca je pozorno sledila slehernemu gibu moža z ščipalnikom na nosu, z brado in brki in je skušala razbrati njegovo razpoloženje, že iz pogledov po družbi.

Poleti je bival Zola navadno v Medanu. Jeanna se je tedaj navadno preselila v Chevermont na obalo Seine. Stanovanji romanopisca in njegove ljubice sta si stali vis-a-vis. Zola je pozdravljaval Jeanno in deco vsako jutro in vsak večer s svojega okna, vsaka dva dneva je prihajal v hišo na obisk.

L. 1895. si je najel v Verneuilu ob Seini malo hišico za letovišcarje. Sedaj je prihajal s kolesom v vas k svojim dragim — časih ves oznojen, časih tudi premočen do kože, vendar vedno vesel in zadovoljen. Ni ga bilo vremena, ki bi ga zadržalo ali celo odbilo, da bi izostal. Jeanna se mu je že od daleč smehljala, otroka pa sta mu tekla vselej naproti.

Pozneje, ko se je Jeanna Rozerotova preselila v Pariz, je Zola obiskoval njo in otroka tudi tukaj. Pripeljal se je v kočiji in je vzel Deniso in Jacquesa večkrat s seboj na sprehod. Leta so zabrisala tajno razmerje med Jeanno in Zolajem, ki je medtem povedal svoji ženi, da ima dvoje potomcev. Žena se je sprijaznila z dejstvom in je pozneje spremljala pisatelja, ko je prihajal k deci na obisk. Otroka sta bila tega seveda vesela, njuna mati pa je postajala čedalje resnejša in ob vsakem takim skupnem obisku jo je prešinjala mrka skrb...

M. M. Karlinova

Med Sakaji globoko v džungli

Južno od Barne in Siama leže nezdružene države Perlis, Kedah in Kelantan, na katere meji zvezna država Perak in v prašumah teh držav žive Sakaji, divje ljudstvo, ki o njem trdi, da je v sorodu s Kmezi in ki se zelo razlikuje od Malajcev. Imajo temno polt, lasje so često kodrasti, nos je ploščat, oči so globoko vdrti, najsilneje pa se

Potovanje skozi pragozd je boj s prirodo in z ostalimi prebivalci džungle. Z vsake veje, ki se je dotakneš, pade kaka mravlja in te ugrizne; iz močvirnih, često omamljivo vonjavih tal skočijo pijavke, ki v kratkem času izgrizejo noge, da teče kri curkoma; zemeljske stenice se ti zajedo med prste na nogah in ostavljajo globoke luknje;

SAKAJSKA RODBINA V. DŽUNGLI

kaže na telesu zatečen trebuh, imenovan «rižev trebuh» (čeprav riž kaj redko pride vanj). Po inteligenci so jako šibki. Sakaji so prava bitja iz džungle, umejo šteti samo do tri in v sili še enkrat tri in tri, tako da je devet njihov najvišji številčni pojem. Kar leži preko devet, se po njihovem mnenju ne da prešteti.

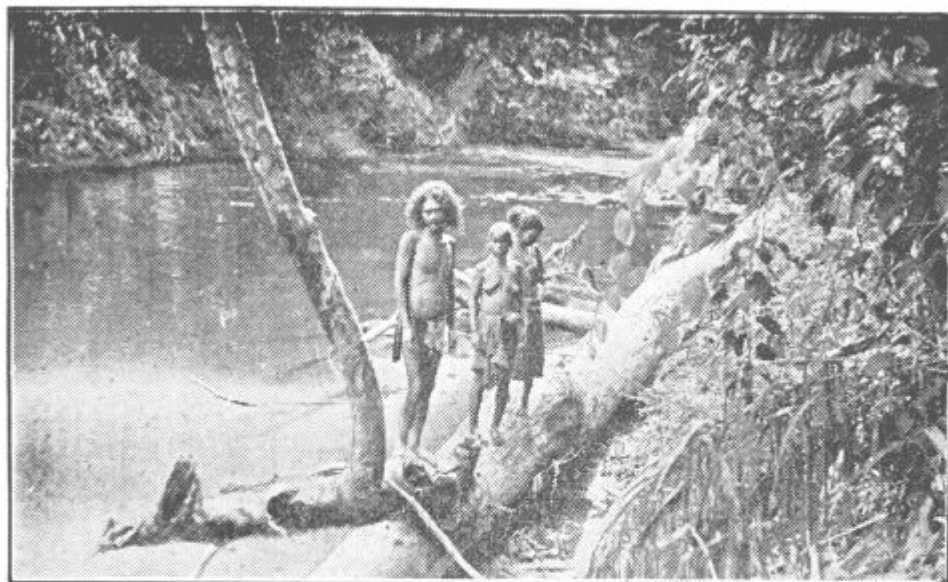
Nihče pri nas ne ve, kaj pomeni življenje v pragozdu ali džungli. Mi navadno mislimo na naše lepe, prehodne, varne gozdove in zavidamo popotnike, ki hodijo po gorkih krajih; ta gorkota pa je prav za prav edina prednost. Slabih strani je neizmerno.

klopi ali klošči se ti zarijejo v roke in jih moraš mukoma izrjavati; stonoga tako piči, da žrtev kakih 20 minut skače kot besna, dočim rana boli več kot en dan. Škorpioni brezobzirno brizgajo svoj strup v utrujene noge in če slučajno stopiš na drevesnega hrošča, te tako prime, da ga še dolgo pomniš...

To so «brezpomembne» nadloge. Lahko pa se v goščavi skriva tiger, ki po navadi čaka, da odide poslednji mož mimo, ker rad napade zahrbtno in neusmiljeno ugrabi svojo žrtev. Ni nemo-goče, da kje preži leopard, ali pa medved. Čeprav slednji na Malaki ni večji od svinje, ima take šape, da lahko člo-

veka prav resno rani. Divja svinja čestozares divja — beži tako slepo, da skuša podreti vse, kar ji je na poti, pa tudi rinoceros ni nič kaj vesel, če se pokažejo ljudje v pragozdu. Tu in tam je treba prebresti reko, ki šteje med svoje prebivalce krokodile in črne strupene vodne kače. V travi se iztezajo velike kobre in drugi kačji obri, pa tudi džungelski slon utegne biti včasih od si-

Kolibe so narejene iz bambusovih cevč; nekoliko rotanga in palmovega listja za ležišče in vroč pepel na tleh (žerjavica ne sme nikdar ugasniti) — to je edina oprema tega človeškega stana. In hrana? Korenje, malce zagija ali yame, ki jih posejejo ondi, kjer so zažgali nekoliko redkejšo plast pragozda in si pripravili tla za najpreprostejše začetke poljedelstva — njih setev je v večni

IZ ŽIVLJENJA SAKAJEV

le bojevit. Čreda slonov je manj nevarna in če jih ne odbija človekov vonj (pri Sakajih je ostalo malo pristnega vonja, ker ne poznajo snage in se širijo od njih vsi mogoči vonji), tedaj stopijo bližje in »preiskujejo« novega došleca. Tako so ob neki priliki presenetili neko žensko pri kopeli. Skočila je na obrežje in vsa osupla in prestrašena obstala. Sloni so jo obkolili in ji s svojimi rilci »tipali« so golem telesu. Niso ji storili nič žalega in so mirno odšli. Morala sem občudovati pogum te ženske, zakaj pretila ji je strašna smrt. Če namreč »preiskava« ne bi bila ugodna, bi jo bil kak slon omotal z rilcem, dvignil kvršku in jo vrgel na tla, nakar bi jo neusmiljeno poteptali, da bi bila zmleta kakor kaša. Taka je namreč navada slonov.

Pa tudi če ne bi bilo teh nevarnosti — kako jadno je življenje v pragozdu!

nevarnosti pred divjo svinjjo — potem krokodilja ali opičja pečenka, kdaj pa kdaj kaka riba in — če so se dobro obnesle kupčije s prekanjenimi Kitajci, ki z njimi izmenjujejo blago — tudi malce riža, to so poglavitna živila Sakajev. Oblačijo se v pregrinjalo, ki si ga umejo narediti iz skorje drevesa brussenetia, tu in tam vidiš tudi kos bombaževine, ki so jo zamenjali v bližnji malajski vasi za kak džungelski pridelek, vendar je kos bombaževine že veliko imetje, ki ga nosita navadno mladoporočenca. Če se hoče lepota prikupiti, obesi okoli vratu verižico iz opičjih zob, v lase pa si zatakne sveže cvetlice. To je vse lepoticije. Orožje Sakajev je kaj preprosto, vendar pa se ga vsi boje: votla bambusova cev, v kateri tiči dolg, s upasovim sokom in s strupom razkrajajočega se trupla pomazan trn. Kogar zadene tak trn — in

naj je rana še tako neznatna — je neizprosno izročen nagli smrti.

Sakaje, ki že iz sive davnine žive neprestano v džungli in opazujejo rast, razvoj, lastnosti in navade neštetihi živali, rastlin, žuželk in vseh drugih prebivalcev tega za njih zaključenega sveta, odlikuje obsežno poznavanje narave, ki pa je često od sile nevarno. Sakaji so mojstri v umetnosti zastrupljanja. Malajci, ki jim ne more nihče očitati, da bi bili začetniki v tej umetnosti, imajo hude preglavice s Sakaji in se veliko prizadevajo, da bi se zavarovali pred njihovimi strupi. Tako pravijo, da človeka, ki nosi strup pri sebi, spoznajo po tem, da njegova senca nima glave; v Paraku imajo posebne žlice, narejene iz roženice nekega kljunača in ki boja počrne, če se dotaknejo strupa. Pred zastrupljevalci pa baje varujejo tudi kost gosje peruti, rog divje koze, ščetina ščetinaste morske svinje, kitov čekan in nekatere džungelske korenine, kakor pravoveren muslim veruje, da ga vneto klicanje Mohamedovega imena varuje pred čarovnijami nevernika.

Kadar kdo umrje, ga brž zagrebejo in njegovo kolibo zažgo; verujejo, da je to njegovemu duhu v prid, ker lahko roma dalje. Samo čarovnika ne zakopljajo v zemljo, marveč ga polože pod kakšno drevo, da ga raztrga tiger, zakaj njegova duša je zajeta in se more le na ta način osvoboditi. Sakaji imajo vrlo nejasne slutnje o posmrtnem duševnem življenju in mislijo, da utegne biti dežela mrtvih nekje na zapadu, kamor vsak dan zatone solnce.

Nežnost ni njihova lastnost in v govoru najraje primerjajo deklice čolnu brez vesel, ki ga je treba siloma vzeti; praviloma pa starši barantajo med seboj za deco in kdor ponudi boljšo odškodnino, dobi devojko.

Značilno je, da tisti Sakaji, ki so prodrli najgloblje v kolantanski pragozd in najvišje v gore, kaj radi pripovedujejo o človeškem plemenu, ki obstoji iz samih ogromnih žena brez možev in ki baje živi najgloblje v planoti. Dosihmal ni še noben belec in tudi noben Kitajec odkril teh Amazonk.

Kolikor je v tem primeru sploh mogoče ljudsko štetje, se računa, da živi v Malaki dvajset tisoč Sakajev.

Oto Šimek (Los Angeles)

Obisk na zvezdarni Mount Wilson

Največja zvezdarna na svetu — Astronomi svečeniki znanosti — Krasote južnokaliiforniške prirode

Do podnožja gorskih velikanov pripelje vlak Pacifično-električne železnice, odtod pa vodi strmo na vrh ozka gorska steza. Topla in gosta nočna megla se dviga in skrivnostno izginja. Njene cunje še vise nad skalami, a spodaj se nalik zakleti vojski pojavljajo nasadi evkaliptov, popernikov in oranžne plantaže. Cesta se pogumno vzpenja po ostrih čerch mimo vrtoglavih prepadov, manzanita krepko vonja v vlažnem ozračju, in ko na najbližjem zavojju izstrelí solnce salve zaslepljujočega bleska, zavriska vsa priroda himno jutranje radosti in prerodenja. Visoka stebela ponosne, kraljevske yuccé se svetijo z vitkimi piramidami belih zvoncev, drevesa in skale so poskropijene z divje pestro zmesjo najrazličnejših cvetličnih barv in nad njimi se venomer podede kakor kovina bleščavi kolibri. Globoko v dolini, ki se razširi vsake pol

ure, se vidi na pol usahnjena Santa Anita in je ogromno korito kaže, kakšen utegne biti razmah te reke za časa aprilskih povodnjí. Sence skal, debel in krošenj so težke, luči in barve kričeče, kontrasti presenetljivo gosti. Nebesna sinjina sega daleč k obzorjem, ki so še na pol skrita v megli; ondi, koder je megleno, je morje, drugod pa molijo iz megle modri otoki gorskih vrhov.

Pot, ki jo hodim, je prekrasna. Stopaš nekaj ur višje in višje, vdihavaš razredčen zrak in pot ti kaplja na kamenje in pesek. Zdaj zaviješ mimo mahovitih cedar, potem mimo pinij nato pod borovci in smrekami.

Tu in tam se ti postavi na pot krotka košuta, zvedavo pričakujoč, da ji prideš bližje; ko pa misliš, kako ji boš pogladil dolgo dlako, ti nagajivo smukne v grmovje in izgine na strmém pobočju. Velike črne veverice te drzno opa-

zujejo z drevesa in z veje na vejo preletavajo ptiči v prekrasnih tropskih barvah. Vsi so neskrbni, zakaj tu so na varnem, tu je namreč Narodni park, kjer je življenje vseh gozdnih prebivalcev nedotakljivo.

Tam zgoraj, na samem vrhu skoraj 2000 m visoke gore, stoji sveti hram Astronomije. Njegove zaslepljujoče bele kupole blešče na daleč in široko na večno jasnem solncu in njegova dva visoka solnčna stolpa nalikujeta minaretom Tadž Mahala. Tu je torej največji hram nadzemelske vede; odtod se osemnajst modrih zvezdoznancev razgovarja s skrivnostnimi svetovi nad nami, potaplja se v tajne neskončnosti in trudeč se, da bi rešili uganko vesoljstva in tako nemara tudi — zagonetko življenja. Njihov observatorij je čudovito delo človeške bistrumnosti — nikjer na svetu ne najdeš enakega.

Mount Wilson je eden izmed vrhov južnih Sierras, gorovja, ki vzkipi naglo in strmo nad večno zeleno in vonjavo ravnino južne Kalifornije. Vrhovi Sierras imajo skoraj neprestano absolutno čist in suh zrak; sopare ravnine in oceana jih ne dosežajo. Te preugodne prirodne razmere so jim dale značaj idealnega mesta za zvezdoznanska opazovanja, zakaj vsaka zvezdarna potrebuje čisto, neskajeno nebo in kolikor moči prozoren zrak. Najprimernejši izmed vseh se je videl vrh Mount Wilson, ki je visok 1970 m in se dviga skoraj naravnost nad mesti Pasadena in Los Angeles; je tedaj najbližje prometu in tudi sicer najlažje dostopen. Na vrh lahko prideš s svojim avtomobilom ali pa z omnibusom družbe Pickwick po ozki gorski cesti s prekrasnimi, dasi od sile vrtoglaviimi serpentinami, kjer je prostora samo za en voz in na katerih se cesta tu in tam dvigne za 20 odstotkov. Boljše pa je, če jo mahneš peš po gorski stezi; tako je zdravejša, lepše in — dejal bi — tudi varnejša. Kakor vsi zavodi te vrste v Zedinjenih državah, je tudi Carnegiejeva zvezdarna na Mount Wilsonu odprta občinstvu. Preskrbljeno je, da se posetnikom vsi prostori uslužno razkažejo in posamezne naprave razložijo, tako da vsak nepoučen človek razume. Ena noč v tednu — petkova — je docela posvečena občinstvu, ki lahko opazuje nočno nebo z največjim teleskopom na svetu.

Observatorij so jeli graditi leta 1906. To, kar so zgradili, je mogočna priča

sodobne tehnike. Inženjerji chicaških železarn so postavili celo zvezdarno najprej na tovarniškem zemljišču, nato so jo demontirali in odpravili v posameznih kosih v Kalifornijo. Na vrh Mount Wilsona ni vodila takrat nobena spodobna cesta, zato so morali z dinamitom razbiti skale in izgrebsti v gorska rebra kakor kača zasukane serpentine. Po njih so se jeli pomikati ogromni traktorji, ki so bili do vrha naloženi s težkimi železnimi deli nove zvezdarne. Na vrhu pa so medtem izravnali tla, postavili trdne betonske temelje in naposled zasadili vanje konstrukcije obeh stavb za teleskope — enega s 60 in drugega s 100 palcev. Stavbi sta pokriti s kupolama, ki se lahko obračata. Ves kompleks hiš ima belo vnanjost in se prekrasno odraža od večno sinjega neba in zelenih gozdov. Teleskop s premerom 250 cm ali 100 palcev je nameščen v večji zgradbi in je osamel na svetu. Zanimiva je že njegova vnanjost, ali najzanimivejši je njegov poglavitni del: poglobljeno zrcalo v premeru 250 cm. To predragoceno stekleno ploščo so v Franciji štirikrat prelili, preden jim je uspelo izdelati brezhiben izvod. Izbrušeno pa je bilo na Mount Wilsonu, — delo, ki ga je opravljal prof. Ritchemut več let.

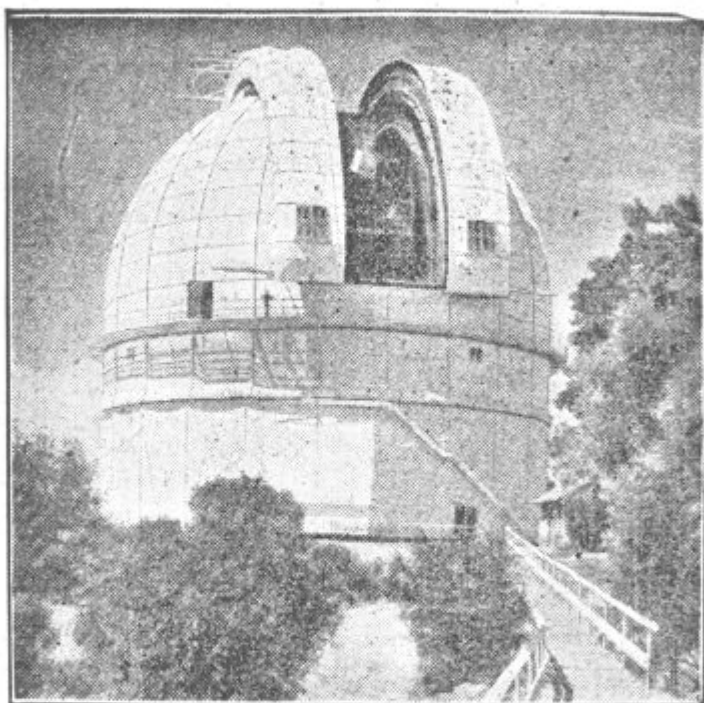

Stali smo na kupoli, ki so jo motno osvetljevale redke žarnice. Nad njimi so se izgubljala v indigovi temi mogočna rebra oboka. Pred nami je bil teleskop — čudovit, skrivnosten hrust; drgetali smo od zvedavosti in zanosa, da nam bo dano pogledati skozenj v neskončno vseмирje. Nad mizo z vrstami raznobarnih električnih gumbov so tik-takale ure z enim kazalcem; rdeča žarnica je venomer šela neznane časovne enote. Naš vodja po vsemiru je bil mlad astronom, po videzu človek z močnim praktičnim čutom; ni kazal nič učenjarskega in je govoril docela umljivo moderno angleščino. Po uvodni razlagi je pritisnil enega izmed raznobarnih električnih gumbov na čarovniški mizi; oglasil se je žvižgajoč kovinski zvok, žarnice so ugasnile in skozi napol odprto kupolino špranjo je padel v temino notranjosti bel pas solnčne svetlobe, se izpodrknil in zlomil na dolgih cevah; obkroživši teleskop je padel na ležišče tik gledišča ter se razpršil v slabo svetlobo.

»...in svetloba opazovane zvezde pade skozi špranjo kupole na veliko pogobljeno zrcalo, ki jo kondenzira in vrže kvišku na manjše zrcalo. Odtod se zopet vrne dol v spektrograf v podobi tenkega, intenzivnega žarka«, je razlagal astronom.

Pod teleskopom so nameščene ogromne astronomske ure, ki vzdržujejo aparat natanko v smeri zvezde, na katero je naperjen. Vrh Mount Wilsona se obrača s hitrostjo ene milje (1650 m) vsake $3\frac{1}{2}$ sekunde okoli zemeljske osi

»Za boga, saj vendar stoji,« smo se sugestivno prepričevali, zaman iskaje, kje bi našli mirno oporišče svojim očem. Toda motorji so brneli in ogromni instrument je krožil v prostoru. Ta izprememba se nam je videla v tem prostoru uprav vrtočlava, zlasti, ko smo opazili, da se je čarobna mizica z urami pomaknila na nasprotno stran. Neka dama iz naše družbe je dobila napad lažje histerije in navzoči zdravnik gledalec jo je moral brž pomiriti, da ne bi bila povzročila panike. Nenadoma so

KUPOLA ZVEZDARNE NA MOUNT WILSONU

olnca; brez teh do skrajnosti nanih regulatorjev bi opazovana zvezdaj naglo izginila s teleskopovega polja. Če veste, kateri gumb je treba pritisniti, lahko obvladujete ves ta ogromni instrument in ga obračate v vseh smereh in po vseh kombinacijah.

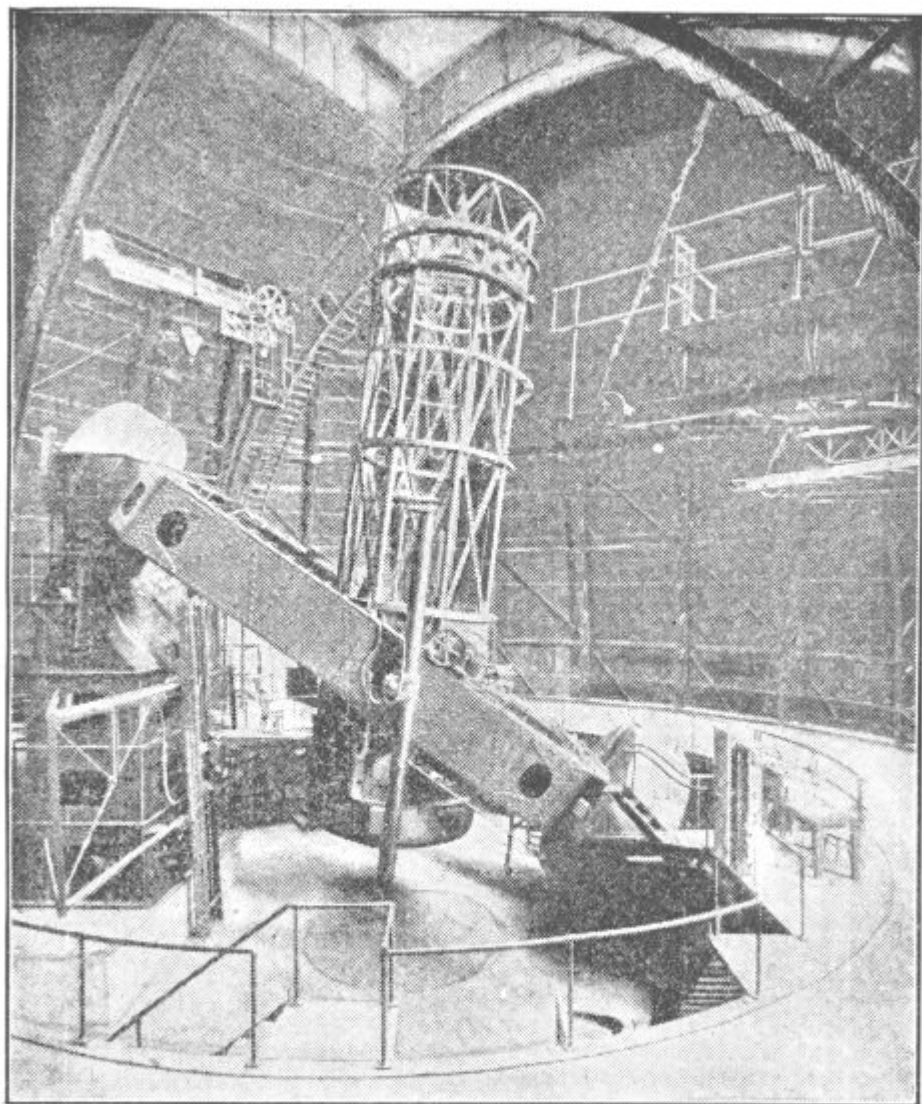
Naš astronom nadaljuje: »Zdajle bom začel obračati kupolo. Zdelo se vam bo, da se teleskop vrti, ali v resnici se boste vi vrteli; dočim bo teleskop absolutno miren...« Gumb je počil; odnekod so se oglasili motorji in nenadoma se je nekaj zganilo pod nami; videli smo, da se je jel teleskop vrteti okoli osi.

se naši zbegani pogledi ustavili pred krasnimi in natančnimi diapozitivi Rimske ceste, megel in črnih kozmičnih oblakov. Pravim vam: ni je stvari na svetu, ki bi bila bolj skrivnostna od vse-mirskih meglin. Pleto se vam med zvezdami in tvorijo čudovite podobe, krožijo v spiralah in se zapletajo v ognjene vozle, ki bodo nekoč nova solnca — nove duše vsemirja. Strmé opazujete to metamorfozo večnega življenja in v glavi se vam zaiskri pesnikovo vprašanje: »Kje si, duša? Nekje moraš biti — med pošastno svetlikajočimi meglinami ali pa na božji dlani?«

Ko bi naš čarovnik s črno obrobljenimi očali vendar že ustavil to čarovnico! Naši živci so bili na skrajnem robu odpora; preveč je že bilo za nas vsakdanje smrtnike, pregloboko smo že

ljenja. A naš astronom govori, kakor da bi metal poslednje kamne na grmado kamenovanega grešnika:

»... in mirijade zvezd, med katerimi so mnoge neprimerno večje od na-

VELIKI TELESKOP NA MOUNT WILSONU, največji na svetu

pogledali v brezna vsemirskih tajn. Zremo skozi vrsto ogromnih diapozitivov v skrivnosti vesoljstva in tako nam je, kakor da bi počenjali bogoskrunstvo, delali nekaj, česar nismo vredni, ker smo deca vsakdanjega, malenkostnega, v zemeljskem prahu minevajočega živ-

šega solнца, so združene v tako obsežnem vsemirskem sestavu, da ga svetloba ne preleti v sto in stotisočih letih. Vsaka zvezda je močno središče pribojnih in odbojnih sil, ki privlači k sebi s hitrostjo meteoritov vsako gmo-to, zašlo v krog njene težnosti; vsaka

pošilja od sebe elektrone in druge neznačajne delce v najbolj oddaljena vse-mirska zakotja. Vsak delec leti z milijoni drugih ali pa se po zakonu težnosti vsi združijo v maso, kakor jo vidimo v vse-mirskih oblakih.

Vendar je to samo nepopoln oris, — zakaj vsaka sestavina plina ali praha je sestavljena iz neštetihi molekulov in ti spet iz atomov. Atomi so sami ob sebi ultramikropični, neizmerno majčkeni svetovi, v katerih se vrte elektroni okoli svojega osrednjega solnca kakor planeti solnčnih sistemov okoli svojega solnca . . .

Kakor pijani smo se opotekali čez prag mistično temnega vse-mirskega svetišča. Prišli smo na dvorišče, kjer je solnce sijalo zaslepljujoče jarko. Sedli smo v borovo senco. Pred nami se je odprl nepopisen razgled čez južne Sierras. Videli smo stotero dolin, globokih kanjonov, vdrtin, pustih skalnatih gorskih reber in vmes med njimi čudovite kontraste najrazličnejših barv. Naposled so se nam pogledi ustavili na najvišjem vrhu, na starem, plešastem, golem Velikanu Velikanoviču — vrhu San Antonio. V tistem trenutku smo bolj ko kdaj poprej občutili, kako majhni in ničevi smo spričo prirode; mikroskopična, uboga bitja, ki si sicer toliko domišljajo in so tako bedasto sebična in zoprna v boju za kruh in za interese svoje brezpomembne telesnosti. Čutili smo praznoto dosedanjega življenja in se nam je zdelo, kakor da smo ure, ki so se ustavile in ki jih ne bo nihče več navil. Naše dosedanje življenje je ležalo pred nami nerodovito, prazno, izgubljeno. Nikdar se nismo znali povzdigniti kvišku k Nesnovnemu, Nadzemskemu, kakor ti svečeniki astronomske vede, ki v belih plaščih in z velikimi očali hodijo neslišno v mističnem mraku svoje cerkve in govore z astralnimi bitji . . . Kakšna nadčloveška bitja utegnejo biti ti ljudje, kako vzvišeni so nad vsakdanjim življenjem! Ne poznaio umazanega dela v zakajenih delavnicah in melanholičnih pisarnah — njih prsti se igraio s finim mehanizmom zvezdarskih instrumentov in z električnimi gumbi motorjev, ki obračajo stroje in kupole. Sigurno niso ljudje kakor mi, temveč nekaj drugega, višjega . . .

Prijatelj Joe je moio misel razpredel še dalje in je prišel k sklepu, da bržčas ne opravljajo tako grobih telesnih potreb, kakor je n. pr. uživanje hra-

ne. Po njegovem mnenju žive ta astralna bitja samo od umskega dela. Tako si n. pr. zvezdni svečenik naroči za večerjo paralaxo zvezde Bela iz ozvezdja Cassiopeje, in če njegova duša še ni sita, si privošču za desert izračunavanje najbližjih mesecevihi mrkov; ako pa hoče imeti še več užitka, odkrije 6 novih prvin v spektru megline 134 a v ozvezdju Perseja. Po njegovem prepričanju je astralni jedilni list sploh neizčrpen in ima brez dvoma daleko številnejše recepte nego ameriška kuhinja, ki . . .

Ni povedal do konca.

Deset korakov od nas so se odprla vrata na verandi. Pojavil se je znani nam svečenik v beli halji, eden izmed osemmajstih, ki žive od zvezd in vse-mirskih skrivnosti. Prišel je docela vsakdanje, prav nič vzvišeno in je prinesel v pločevinasti posodi ostanke kosila. Odprl je neko cev na verandi in vsul vanjo, kar je bilo v posodi, nato pa je cev mirno zaprl, obrnil posodo in odšel z balkona v kuhinjo, kjer smo ga videli, kako ročno ume ravhati s kuhinjsko posodo.

Bil je strašen prizor. Godilo se nam je enako kot mlademu gospodu v neki Shawovi igri, ko je spoznal, da oboževane bele roke njegovega ideala lupijo krompir in režejo čebulo. Čutili smo, da smo spet na zemlji. Vstali smo in se preselili na bližnjo skalo.

Ko zvečer za San Antonijem vstane z Mohavske pustinje tema, se zgrne preko neštetihi gorskih grebenov in se strne z gostimi sencami kanjonov, da se potlej razlije čez vrtove večne pomladi na podnožju gora — se vam nudi najčudovitejša slika, kakor jo boste zaman iskali po ostalem svetu. V nekaj minutah se ravan pod gorami izpremeni v morje luči, saj leži na tej plošči ena in šestdeset mest. Tam daleč na zapadu sta San Fernando in Calabasas, ob oceanu, kjer nad pravljčnim otokom Santa Catalina ugašajo v oblakih poslednji večerni odsevi, se vrste kakor niz diamantov luči z bulvarjev mesta Santa Monica, malo dalje je Santa Ana, potem San Juan Capistrano, a na vzhodu, na mejah coloradske pustinje, se vidi Beaumont, — mesto, kjer goje najboljše črešnje na svetu.

Pa se znoči.

Južnokaliiforniških noči ne moreš zadosti popisati. Njih temnomodri mrak je posut s srebrnimi zvezdami in vsa priroda ti vsiljuje vtisk, kakor da si na čisto drugem svetu. Nepozabna ti ostane skoraj mistična godba cikad. Ves kraj — od morja tja do puščav — je poln njihovih glasov. Človek se čudovito privadi tej tihi godbi, ki daje mimo prelestnega neba in težkih vonjav najznačilnejše obilježje kaliforniški noči.

Noči v gorah so še bolj očarljive. Nebo je ondi izdatno širše in zvezde se vajo še bolj dijamantno. Rimska cesta se prekrasno razpleta k nevidnemu obzorju. Skozi višnjeve nočni mrak se vidi sive skale in obrisi dreves so na tem s srebrnimi zvezdami pretkanem modrem ozadju pravičnejše lepi. In da

ne pozabim vonjav, ki jih hladen zrak prinaša z doline: vonjav z oranžnih plantaž, evkaliptov in vrtnic.

Globoka noč je že bila, a še vedno smo sedeli na skali in upijali vase to tujo prelest. Nekje za hrbtom je brnel dynamo, ki je obračal teleskop po volji zvezdogleda, zasledujočega nebeško lepoticno-zvezdo na njeni poti. Nočne ptice so komaj slišno poletavale med vejami in nekje blizu se je oglasila srna. Dom velikega teleskopa se je skrivnostno belil skozi temo in rahlo ozarjena odprtina kupole je začrtavala gornji del teleskopa. Skoraj pod našimi nogami — dva kilometra globoko — je žarelo morje luči mest Pasadene in Los Angelesa.

In tu je bilo tako tiho, tako pokojno.

Frigid

Nagelj z Vardarja

S težkim nahrbtnikom sem zlezel na «Vardar», odložil sem prtljago med so-de in sem čakal, kaj bo; nikoli se še nisem vozil po morju. Kapitan je poljubil svojega otroka na čelo in ga je ves dober in skrben spremil do mosta na kopno, potem se je trd in surov okrenil k svojim ljudem; mornarji so od bite — tako pravijo tod železnim, v zemljo ukovanim stebrom, ki nanje privezujejo ladje v pristaniščih — odpeli in zvili vrvi, žvižg sirene, Vardar se je počasi odmikal in obračal od brega. Čudne duše so mornarji; morje jim je življenje in svet, suho zemljo in njene ljudi prezirajo, zemlja je samo zato, da lahko ladja pristane, svoje žene in otroke ljubijo najbrž s silnim pomilovanjem kakor prijetne, nebojlene igračke. Na parniku je polno vsega: na dnu so vreče cementa, sodi olja, les, zaboji, potem je blizu ducat teličkov, ki v grozi pred neznanim blejajo, potem so med zaboji po klopih na palubi, po divanih v razredih ljudje: dvoje popotnih študentov, star, siv mož z leseno nogo, mati z otrokom na razgaljenih prsih, financarji, mornarji, ženske, delavci, trgovska gospoda. In maček, ki ga je mornar skrbno odnesel z roba ladje v kajuto, da ne utone — isti mornar je čez pol ure v Bakru stari, suhi ženici, ki je mukoma in v tesni bojazni, da ne zamudi, hitela valiti sedem praznih zabojev na ladjo, s težkimi kletvi-

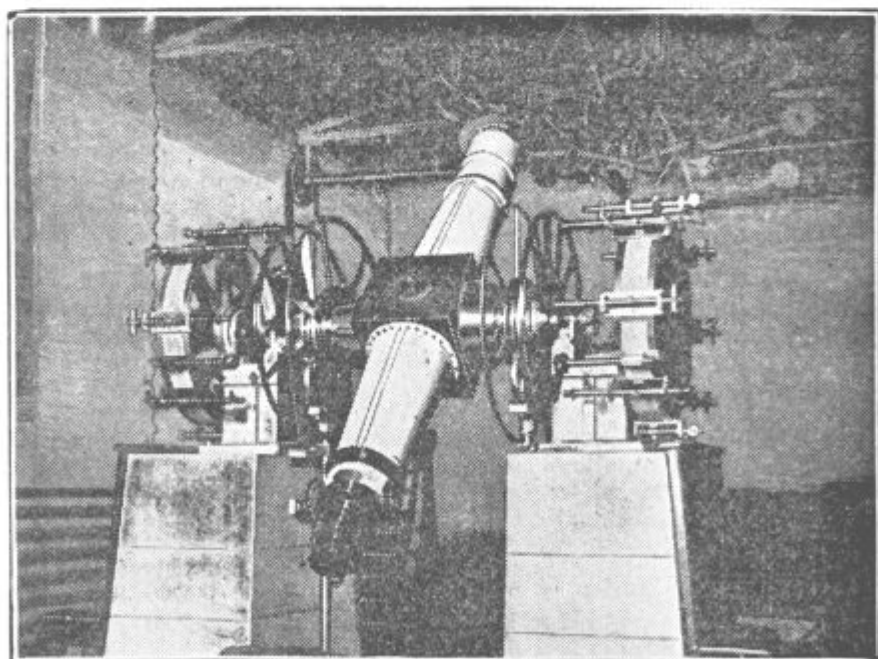
nami vse zmetal nazaj, da se je trudila in brez upa kar sesedla. Delavci se menijo o zaslužku in brezposelnosti, o Angliji in Italiji, o mirovni pogodbi in imperijalizmu. Jaz slonim na polubi in gledam, zadaj se gubi Sušak in Reka, Vardar se lahno, prijetno pozibava, stroji monotono ropočajo, galebi letijo za nami; človek, ki se pogostem vozi po morju, mora imeti silen mir in samozavest: mir nekoga, ki čuti, kako majčken je sredi neskončnosti, in samozavest, ki ve, da je vendarle oblikovalec in zapovednik sveta.

V Bakru smo se ustavili, vstopilo je nekaj zgovornih žensk, jaz sem se malo menil zanje in sem motril mornarje, ki so prinašali in odnašali vreče in zaboje; na visokem mostovžu je slonel trgovec, trebušast in nosat, in s svinčnikom in s papirjem v roki kontroliral vkrcavanje svojega blaga, potem se je Vardar mimo Omišlja, ki ga Melik, moj Baedeker, pesniško primerja «orlovskemu gnezdu», počasi vrnil na morje.

Pozen, miren, hladen popoldan je bil, mornarji so odvijali platneno streho, monotoni ropot strojev, pripravljalo se je k mraku, na jugu se je meglil italijanski Čres. Nisem vedel, kam bi se dal, truden sem se zleknil po zaboju za rešilne pasove — človek se vozi po morju med neposeljenimi otoki, skalami in svetilniki, prijetno se mu drem-

Ije od neprestanega zibanja in kot še nikoli se samemu sebi zdi varen, pod njim je napis: Pojasi za spasavanje — nekje blizu so ženske govorile o otoku Krku in o Italijanih. Potem sem vstal, tja v en dan sem gledal z daljnogledom, strašno dolgčas mi je bilo, zaželel sem si kamorkoli odtod in tedaj je prišla mala Bakarčanka in mi je povedala, da imam pred sabo Glavotok, samotni samostan na Krku in mi je živa, mlada, črna govorila o lokardah in sardelah, o ljudeh, ki živijo tod okrog, o duši in o Bogu, o mladosti, o Bledu, o Lindberghu, jaz pa sem se prebudil iz svoje utrujenosti in sem jo poslušal s široko odprtimi očmi. Sedela sva na palubi drug kraj drugega, tiho je tekla ladja po mirni gladini, galebi so leteli za nami, črne oči je imela in bel nagelj na prsih, mimo so šli Sv. Mikulj, razburkane Črnike in Plavnik, daleč na jugu nekje se vozi na beli Vili Velebita akademik-pomorščak, njen ženin, vse nama je bilo neznansko daleč in sladko blizu, gledala sva in kramljala. Človek hodi samotni in zavržen okrog, nikogar nima, truden je od vsega, pa pride nekdo, pobere in poljubi ga, kakor smo včasih otroci pohojeni kruhek, in

vse zažari v novi luči. O Bogu sva govorila in sva oba dejala, da ga ni. Ni Boga, je rekla, samo ljubezen je. — Nobene vere nimam, sem dejal, tudi ljubezni ni, nič dobrega ni na svetu. — Smejale so se črne oči in beli zobje, gledala je proti skalnati, v solncu razpaljeni obali in je govorila: Ljubezen je, vsaka dežela ima svojo, vsak človek svojo. Ljubezen naših ljudi je dobra in vroča kakor to solnce, pa trda in težka kakor ta obala; vroča, da je čisto malo še do blaznosti, težka, da se sladkost v svojem višku že pretaka v breme, ki krivi. Me si časih zaželim odtod — vsakdo si želi od tam, kjer je — zaželim si tihega, hladečega zelenja vaših planin, saj prav malo vemo o njih, komaj toliko, kolikor je v perspektivnih Tourist-Office in kolikor nas uči banalni šolski zemljepis, toda človek si želi vse, kar je na dnu njegovega srca in krvi, želi si dežele, podnebja, ljudi in tudi človeka. Smešno, vsi ljudje iščemo človeka, pa le malo kdo ga najde. — Molčal sem, Vardar se je sunkoma zibal na Črnikah — prav tako pravijo Dalmatinci: na Črnikah —, nad nami so vrisčali galebi, v kotu pred nami se je stiskal Krk, mračilo se

Z ZVEZDARNE
Teleskop za zvezdoznanska opazovanja

Je. Še malo, pa se vsidramo v pristanu in razšla se bova, ona pa je sedela in govorila, kakor da se ji nikamor ne mudi: Mi lovimo ribe, zvečer vržemo mreže, zjutraj jih dvignemo in jaz sem že tako velika, pa še zmerom sanjam, da se bo nekaj zgodilo, da jih jutri dvignemo in bomo vsi presenečeni — pa se nikoli nič ne zgodi, vse zastonj. V srcu žgo človeka pričakovanja, tako skeleče ga žgo, da je ves v njih plame njih, vozi se z njimi od Bakra do Krka, do Kotora, morda še delj, vozni listek ima, frizuro, obraz, vsi ga poznajo, radi ga imajo, v njegovem srcu pa gorijo sladkosti in groze, da zublji segajo iz dalje v čaljo, a zanje nihče ne ve; sa-

Z ZVEZDARNE
Astronom pri delu
(Copeland v Edinbourghu)

mo časih, ob najbolj tihih in najbolj hrupnih urah si p njih odgovarjamo drug drugemu vsi, kar nas je v dnu sorodnih na vse vetrove raztresenih po zemeljski obli. — Vardar se je s trum pom prislone ob obalo, šla je, samo nagelj s svojih grudi mi je še dala, potopila se je v črno množico v pristanišču, parkrat je še pomahal bel robec, mi smo pluli dalje.

Potujem po svetu in nimam niti malo namena, da bi iskal sorodnih duš; skoraj zato potujem, da pridem med tuje ljudi, da sem deležen tujih, trdih besed. Pa vendar, ko se je Krk skrtil v mraku in sem ostal z nageljnom sam, mi je le bilo sladko pri srcu. Hodil sem po palubi gor in dol, tam sta ždeli in druga v drugo dremali dve zalušči ni študentki, spodaj so še zmerom brezupno blejali telički, delavci še niso končali debate o brezposelnosti in imperijalizmu, hodil sem z belim nageljnom v gumbnici, jaz nisem bil kar tako. Ponoči smo se ustavili na Rabu, pa sem izstopil in sem se pomešal med elitni, belo oblečeni, črnopolti svet na obali, ki se tam v vseh evropskih jeziki igra kavalirje, koketira in neguje telo, in prav nič se nisem čutil majhnega. V Grand hotelu se pije črnina po 17, pri Deželinu med nosači in ribiči malo boljša po 8, na vrtu »Slobode« igra ruski koncert, nekaj Slovencev, ki se zdravijo v okrevališču Bolniške blagajne, pijo za slovo in v vroči debati tožijo o upravi. Na Rabu so izkrcali teličke, za kopališčnike pojdejo v smrt, tla se jim res nič več ne majo pod nogami, toda vse slutijo, se mi zdi, čisto obupani so, eden je ušel in skočil v vodo, pa so ga ujeli in pritirali nazaj, jutri bo v klavnici končal — tako pritirajo nazaj vsakogar izmed ljudi, ki bi iz strahote sveta rad ušel v smrt. Vrnil sem se na parnik, pogledal sem — bil sem brez nageljna, izgubil sem ga nekje sredi slepeče iluminacije in šumečega vina na Rabu; sirena je klicala, mornarji so se pripravljali, nikamor nisem mogel iskati, brez nageljna smo šli na morje. Jaz marsikdaj kaj dobim, pa vselej vse izgubim in potem hodim čisto praznih rok in prazne duše po svetu. Naravnost strit sem bil, nekaj težkega mi je leglo na vest, sključil sem se v kot in sem povedil glavo, najbrž so vsi vedeli mojo nesrečo. Z menoj ne bo nikoli nič, vse račune si prekrizam sam, vse si pokazim. Zdaj sem brez na-

geljna, brez vsega, zdaj razumem teličkov obup.

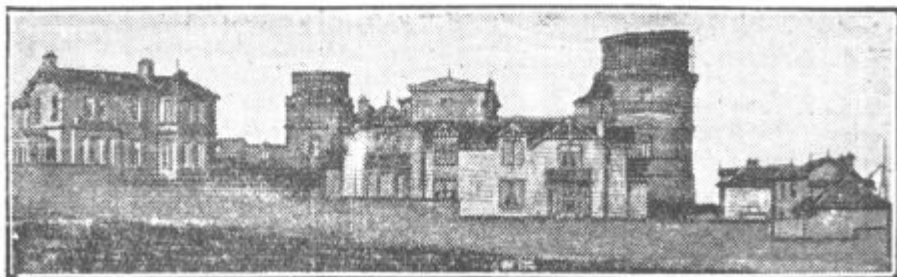
Po palubi hodita dva mornarja gor in dol, menita se o telegramih, signalih in pomorski policiji, eden je močno mlad in pripoveduje o svoji nevesti, hodita in govorita o službi in življenju; malo zadremlem, spet pogledam — in jih ni več, na obzorju se bliska; tako živita dva mornarja, službo imata, signale, nevesto, parnik teče in ugasne na obzorju, življenje ugasne.

Zjutraj smo pristali v Biogradu, nekaj kmetič se je vkrcalo, kokoši nesejo na prodaj, za zvezane noge jih držijo, da jim glave visijo navzdol — nam vsem je približno tako težko na svetu kakor tem kokošim. Ali pa kakor beraču, ki siv in star kot zemlja sedi na biti in zdaj temu, zdaj onemu pasažirju pomoli svojo čepico, pa mu nihče ne vrže dinarja — in tako mi vsi zaman molimo življenju roke.

Tu sedim v Šibeniku in pišem, zunaj na terasi je polno živega sveta, ti ljudje najbrž niso z onih ozkih, krivih, temnih ulic, kjer ljudje bolni in raztrgani sedijo na pragih in stopnicah, matere živijo ob kruhu in vodi, za praznike ribe, da so lepe hčere lepo oblečene, hčere ob večerih s strahom iščejo matere — majkol majkol — pa ne dobijo odziva; vsakemu otroku je usojen čas, ko bo zaman klical mater. Na pomolu se šetajo mladi ljudje, dva majhna teologa sta z dolgim, suhim kanonikom, hodijo sem in tja in prav nič ne vedo, kako sirotni so na svojem sirotnem koščku zemlje, čisto pozabili so, kako silno je morje in kako je vse nad njimi; le naj se še malo sprehodijo ti nori, mladi, lahkomišelní ljudje in dolgi kanonik, le naj se sprehodijo po tem bednem pomolu pred Šibenikom, saj bodo kmalu umrli! Mi vsi bomo umrli — o, kakšen demokratizem je v

naturi! Tu na terasi sedijo ljudje, vino pijo in srkajo godbo, cele družine imajo seboj, otroci srebljejo sladoled in stikajo po ilustracijah, sredi idile so režeži pozabili na vse to. Kake težke zadeve imajo na srcu, ladje, z blagom naložene na morju, akcije pri Jadranski plovitbi ali drugod, morda pri Transoceaniku, ki najbolj naglo »otprema putnike na sve strane« — zemlja v Dalmaciji da malo kruha od sebe, glad je, Transoceanik »otprema putnike na sve strane« — prijetne reči imajo na srcu, marsikaj bo vrglo obresti, marsikaj bo propadlo, nazadnje po križ čez vse — nihče ne misli na ta križ. Nekatere dame imajo obraze kakor bel, nepopisan papir, samo žive oči imajo, cvetoče ustne, črne lase, stasite so, kako je z dušami, ne vem, vse bi se dalo napraviti iz njih; dve ruski aristokratki gledata skozi lornjete in politizirata, v sovjetski Rusiji je nasilje, visoki in važni sta — za kakih 100 dinarjev bi dali od sebe vso to važnost in visoko politiko. Na terasi sedijo, kar na tesno jim je; zelo veliko ljudi je v Šibeniku, hiše se tiščijo druga druge kar na vseh štirih straneh, na vratih so stari latinski napisí — vse je silno staro; veliko cerkva je, v stolnici je vse izklesano iz kamna — nekdo pravi, da je to potrata časa in da so bile mezde in honorarji najbrž nizki — v zakristiji sta samo še dva evangelista, eden manjka ves, četrtga so samo še čevlji — trdo je v teh težkih časih biti evangelist. Šibenik je zelo staro mesto, težko se živi, kakor da ležijo zgodovina in zidovi na ljudeh. Na terasi igra godba, veliko luči je, po česti mimo gre straža belih mornarjev, bajoneti se bliščijo.

Jaz sem izgubil nagelj, močno žalosten sem nočoj, kar tako pojdem dalje po svetu.

Don José Güell y Rente

Indijanec Javi

Povest z andskih gorâ

V andskem pogorju, ki je vse pokrito s snegom in polno ognjenikov, je bilo v soteski ogromnih skal človeško bivališče, bolj podobno levjemu brlogu nego človeškemu stanu.

Tvorilo ga je dvojje debelih debel akunovega drevesa; na tleh je bil z medvedjimi kožami pokrit kup suhega listja. To je bila postelja. Tik nje je stala srebrna leščerba s tremi stenji, potem steklenica žganja, v kotu pa si videl več piskrov in steklene posode. Dve obleki iz bikovske kože sta viseli na medenem žreblju, potem čepice iz železne mreže, dva revolverja, kratka puška in v razpoklini skale posoda z lupinami zlata, ki jih je bil prebivalec tega stanovanja nabral v reki. Tako je tedaj stanoval Indijanec Javi.

Nihče živ ni prišel semkaj. Še drevje ni rastle naokrog. Prst je bila suha; cvetlice niso cvele, nič ni dišalo, le čista voda je curljala tu in tam iz zemlje. Na gole in suhe vrhove ni prišel ne oblak in ne ptič, zato so ljudje imenovali ta kraj Pic du condamné — Ost prokletih.

Na tem vrhu je tedaj domoval Indijanec Javi, mladenič silnejši od bika, temnejši od nevihte, mogočnejši od cedre in gibčnejši nego veverica: zastaven, širokopleč, z močnimi rokami in železnimi prsti.

Lasje so mu bili kodrasti, čelo široko, z dvema zboklinama nad črnim obočjem, ki se je lepo dvigalo nad modrimi, venomer otožnimi očmi.

Nos je imel dolg, orlovski. Obraz mu je bil odločen in je izraževal poveljniško strogost. Tudi brada mu je že toliko zrasla, da mu je dajala še bolj močnat videz, ki so ga povečavali beli zobje med trdimi ustnicami. Le-te so se sarkastično smehljale, kakor se smehljajo samo tiste nevtržene nature, ki bivajo na andskih grebenih, ljudje, katerim ni mar ne za ljubezen niti za mržnjo drugih, ki ne poznajo ne postav in ne užd, saj nimajo razen vere v Boga nobenega drugega verovanja.

»Tako vsaj nisem v ljudskih krempjih; moji kremplji pa lahko ukrote črnega tigra, ki je stokrat lepši od človeka.« je pravil kupcem kož, ko so ga pomilovali, da živi v taki samoti.

Javi je bil lovec roparskih zverin in imetnik najlepših kož, katere so tolikanj občudovali Šikiti in Kapariši. Bil je na glasu najpogumnejšega moža v Peruju, odkar je Paša-Kamak stopil iz teme, da bi razsvetlil svet.

Indijanci so mislili, da je prišel z neba, z Manko-Kadaka in da je naslednik Atahualpovega prestola, ki so ga strmoglavili španski osvojevalci.

Javi je gospodoval v veliki Kordiljeri; njegova volja je bila sveta vsem plemenom. Vzlic temu je živel docela sam. Dolge tedne ni videl človeka. Imel je prav tako velikega duha kakor zajetno telo. Ljubezen, sovraštvo in častihlepnost so mu bila neznana čuvstva.

Življenje mu je potekalo v stalnem boju s tigri rečnih obrežij in s črnimi gozdni medvedi. Te pošasti so bile njegovi naravni sovražniki. Preganjal jih ni zbog tega, ker je lahko dobro prodajal njihove kože; lovil jih je predvsem iz ljubezni do boja in tegob. Zato so ga zverine dobro poznale in celo mogočni kralj gozdov se je kaj rad izognil temu divjaku. Javi je vsak dan proti večeru zapustil svoj brlog in krenil na lov. Tema pustih gozdov, ki vsakomur vzbuja strah, je bila njemu prijetna in vabljiva.

Oblečen v dvojno bičjo kožo, ki ga je pokrivala od vratu do pete, z jekleno masko, iz katere so divje žarele oči, pa pletene rokavice z enim prstom na roki, pas z zlato verižico, ki so z nje viseli lovski nož in dva revolverja, s kopjem, čigar jeklena ost je bila dolga več ko dva metra, je jezdil na nemirnem, kakor veter lahkem belcu, da razdraži tigre in jih izzove k boju.

Ko je bil prišel v kraj, kamor se je bil namenil, mu je veter označil mesto, kjer se je nahajala zver. In če mu ni veter prinesel vonja, je naslonil uho k zemlji in je poslušal — včasih cele ure — kdaj in kje se bodo oglasili koraki gozdne pošasti. Po glasu je tudi posnel, ali prihaja več zveri ali pa je le ena.

Tudi tiger je hitro zavohal, ko je vstopil človek v njegovo kraljestvo. Skočil je pokonci, zarjul in mu šel na proti.

Javi je že čakal nanj; nikdar si ni izvolil za bojišče grmičast kraj ali votlino v skali, le redkokdaj mesto pod

gozdnimi krošnjami. — Nikdar se ni zaklanjal v lesena skrivališča, ki so mu rabila zgolj ob slabem vremenu. Pasti in zanke je smatral za nečastno orodje pravega junaka. Indijanec se bojuje samo naravnost; iz obličja v obličje; ne pozna lokavosti in izdajstva.

Nikdar ga ni tiger napadel izza hrbta; če je šel tiger sam, ga je pričakal s kopjem, in preden je mogel skočiti, mu je ost že obličja v srcu.

Če je šla tigrinja z mladiči, je uporabil revolver. Meril je tako večše, da je vedno zadel v srce ali v glavo. Ker pa se je najraje boril na prostem, je ustrelil tri do štiri tigre s krogli, ostale pa je pobil s kopjem. Po končanem boju je slekel truplom kožo, jo naložil na konja in se je mirno vrnil v svojo duplino.

Neko noč v decembru l. 1854. je Indijanec jezdil na belcu na Kordiljero; prebivalci Sierre so mislili, da je belec začaran. Nebo je bilo oblačno; veter in bliski so oznanjevali nevihto, ki je v Andih kaj pogosta. Takrat se po navadi vije tak dež, da se vidi, kakor da bi se bila raztegnila med nebom in zemljom ogromna steklena stena.

Blisk in grom sta se vsak hip izmenjavala s toli strahotnim hrupom, kakor ga slišiš samo v Ameriki. Vse ozračje je napovedovalo izbruh ognjenika in potresa.

Indijanec pa se ni zmenil za strahote viharne noči; ves premočen od dežja je v jarkem svitu bliskavic strumno jezdil na Kordiljero, kakor da bi bil imel pred seboj jasno in tiho majniško pot.

Konj je vztrajno tekkel; še dve miljii in bo prispel na lovišče, ki o njem Javi misli, da utegne biti kaj obilno, zakaj nevihta je pregnala prestrašene tigre in medvede z vrhov v kotline. In prav od tega, da so na neznanih tleh, si je Javi največ obetal.

Ko je tako premišljeval o lovu, se ni zmenil ne za dež in ne za večjeve zajetnih dreves, ki ga je veter lomil in metal na pot; bližal se je zaželenemu kraju pospan in utrujen, kakor da bi ga bila uspavala magnetična sila.

Ali je dihnil vanj kateri izmed skrivnostnih duhov, ki krožijo v burnih, obupnih in samotnih nočeh, da bi objeli svet in ga stresli?

Ali pa se je imel v njegovem temnem, trdem, nevernem duhu uresničiti eden tistih čudežev, ki o njih pripovedujejo svete knjige?

Tisto, česar misel ne more doumeti in kar je prav tako nenavadno?

Tisto, o čemer pripovedujejo Indijanci z grozo in strahom, čeprav so sicer še tolikanj smeli in neverni.

Javi je bil samo še pol milje od lovišča; strahotno rjovenje tigrov, ki so iskali v nočni temi izgubljene mladiče, mu je zvenelo kakor sladka harmonija. Oči je imel napol odprte. Voda, ki je curkoma tekla po njem, mu je pogasila pipo. Ognja ni imel; v tem naliivu pa ni mogel najti dveh koščkov suhega lesa, da bi razkresil ogenj in prižgal pipo.

Utrujen in v misli zatopljen je jezdil dalje. Tedaj pa je nenadoma ugledal pred seboj na poti četvero luči, dasi je bila tema in naliiv. Pred njim je sedela v črn plašč zavita žena.

Javi ni še svoj živ dan ponoči nikogar srečal na Sierrii, saj je ta gora plašila v temi tudi najdrznejše može. Ker pa je sam prenočeval v gozdni goščavi, je brž pomislil, da lahko kdo drugi takisto prenočuje.

Naposled je dejal samemu sebi:

»Sigurno je lovec kač in strupenih zverin; takih je veliko. Daj ji Bog dober lov.«

In mu je prišlo na misel, da bi si bil pri nji prižgal pipo.

Ni niti dvignil oči, da bi bil pogledal v črni plašč zavito ženo. Stopil je k nji in je kar s konja izprožil roko, približivši pipo svetlobi, ki se je v vetru in dežju venomer gibala. Tedajci pa je konj silovito zarezgetal, zastrigel z ušesi, vzdrgetal, se povzpел na zadnje noge in skočil v sredino ceste. Indijanec je odprl oči, si potisnil pipo v usta in iztegnivši kopje zamomljaj:

»Tiger! «

Zaman je čakal; tigra ni bilo.

Konj se je brez nehanja tresel in strigel z ušesi, kakor da bi se bil splašil.

Tudi Indijanec je — sam ne vede, zakaj — vzdrgetal.

»Naprej, naprej, belec,« je rekel in ga vzpodbodel z ostrogami.

Konj se je zopet osmelil dalje, vendar se je venomer tresel. Indijanec je zopet hotel k eni izmed štirih luči, da bi si prižgal pipo.

Tedaj mu je rekla žena v črnem plašču z glasom, ki je zvenel žalobno:

»Indijanec Javi, ne prižigaj si pipe na tem mestu.«

Konj se je znova splašil in zarezgetal. Jel je skakatj in se vzpenjati. Indijanec ga je objel s koleno in ga znova

vzpodbodel z ostrogami, podeč ga k lučim. Tu si je na eni izmed njih, ki je gorela v lobanji, zapalil pipo.

»Indijanec Javi, zdaj je vrsta na tebi. Umrl boš!« je rekel ženin glas, ki je zvenel kakor iz groba. Žena ga je prišla za roko.

Javi, občutivši, da je tako nepričakovano in krepko ujet, je zabodel ostroge konju v bok. Hotel se je za vsako ceno iztrgati iz rok; tedaj pa je skrivnostna postava spustila plašč in Indijanec je padel med štiri luči.

Imel pa je toliko poguma, da se je brž postavil pokonci.

Ko pa se je ozrl okrog sebe, je videl, da ga drži za roko kakor vosek rumeni okostnjak; oči so mu grozno žarele in pošasten glas je pravil:

»Indijanec Javi, umreti moraš, ker si oskrnil luči mrtvih.«

Indijanec je zbral vso svojo moč, da bi se iztrgal iz železne roke; prijel je okostnjak in ga je hotel odsuniti.

Kosti so zaškripale, rebra so se na mah združile s tilnikom in lobanjo, ramena, stegna, roke in noge so se zvile v klobčič. Indijanec se je zamaš trudi, da bi se otel oblasti te ledene pošasti, ki ga je brez nehanja držala za roko. In okostnjak je ponavljal z votlim glasom:

»Indijanec Javi, oskrnil si luči mrtvih, zato moraš umreti.«

Utrujen in ves poten, onemogel do skrajnosti, je Indijanec ostavil kosti in se je zgrudil nezavesten na tla. Preden je padel, je še vzkliknil:

»Moj Bog, stoj mi ob strani!«

Potlej je smrt izginila.

Konj se je spustil v Sierro in je tekmoval z vetrom čez vode in gore.

A tigri so se strahotno rjoveč vrgli na Javo. Dečku je za hip posinilo v glavo: trije streli so zadoneli, trije ogromni tigri so se zvalili k njegovim nogam.

Ostale tigre je rjovenje takisto zvalo na bojišče.

Indijanec je zgrabil revolver in je pobil zopet dva tигра; ali zverin je bilo čedalje več. Tako se je izčrpani Javi branil še pol ure.

Še dva tигра sta postala njegova žrtev.

Tedaj se je tretji vrgel Javi na ramena in je zaril vanje svoje šape. Vrgel ga je vznak in mu je prizadejal osem globokih smrtnih ran, potlej pa ga je z zobmi zgrabil za tilnik.

Umirajoči Indijanec mu je zaril nož v srce.

Boj je bil neizprosno, rane globoke in izguba krvi strašna, a voda je venomer tekla kakor hudournik. Nevihta je postajala čedalje hujša. Javi je docela onemogel padel med tigre, ki so strašno rjoveali.

Naposled je minila grozna noč in smehljajoče se solnce je pozlatilo vrhove Andov. Vojno pleme Kičikov, ki je šlo čez Ande, je našlo mrtvega Indijanca med osmimi mrtvimi tigri.

Zavili so ga v kožo, ga odnesli k njegovi votlini in ga pod njo pokopali. S tigrovimi zobmi so mu izdolbli križ na grobni kamen in pod njim besede:

»Indijanca Javo so usmrtili tigri, ker je oskrnil luč mrtvih.«

Socijalne razmere v vzhodnih deželah

Kako žive preprosti ljudje na Kitajskem in v Indiji — Velika nasprotja med vzhodnim in zapadnim duhom

Beda vzhodnih narodov skoraj nima primere v Evropi. Nesorazmerje med posestnim in brezposestnim razredom je veliko večje nego kje v Evropi. Privilegirani stanovi mandarinov, brahminov in knezov, ki jim staroveške tradicije in določbe dovoljujejo razkošno življenje, so le tenka površinska plast nad morjem ljudstva, ki nima drugega premoženja kot nekaj smrdljivih cunj na sebi. V mestih se k prekrasnim, često pravljeno razkošnim palačam stiskajo krive uli-

ce s strahotno nesnago. Hiše revežev so zgrajene iz lesa ali gline. Velika kitajska mesta kot Peking in Nanking in domačinske četrti v indijskih mestih so podobne vasem; bajte tonejo v blatu ali prahu, ulice zaliva smrdeča voda in povsod se vidi in čuti skrajna beda. Zato je vzhod že od nekdaj zatočišče vseh bolezni. V Indiji je kolera doma, tuberkuloza tu gospoduje neomejeno, malarije sploh več ne štejejo k boleznim. Vzhodni življenski nazor ne daje lju-

dem podbude, da bi se izkopali iz te bede, saj je beraštvo verski ideal in nauk o karini jim velevala, da naj se ponižno in voljno vda jo usodi, ki se ne da izpremeniti.

Delavci so kar najslabše plačani; vsaj na Kitajskem še ni nikake socijalne zakonodaje in tu kakor na Japonskem se uporabljajo v tovarnah pretežno žene in otroci. Ves tovor se prevaža po človeku, ki je cenejši od živali in stroja.

Uredba klana

Na Zapadu je težišče dela in odgovornosti na poedincu. Drugače na Vzhodu, kjer družabna enota ni posameznik, marveč družina. Posameznik ne služi le zase, ženo in otroke, temveč za ves zbor sorodnikov, staršev, stricev, tet itd. Ves rod, često kar po štiri pokolenja, stanuje skupaj. Volja posameznika v teh »zadrugah« popolnoma izginja, saj se mora po verskih predpisih vsak pokoriti starejšim, ki se morajo zopet ozirati na spomin in delovanje davnih prednikov. Kako daleč sega čaščenje prednikov, o tem priča ta-le prigodba: Ko je bila na Kitajskem revolucionarno pregnana dinastija in vstoličena republika, je običaj vodja revolucionarcev dr. Sunjatsen ob slavnostni proglasitvi republike tudi grobnico bivše dinastije, kjer se je zahvalil duhu bivšega vladarja, da so revolucionarji z njegovo sijajno pomočjo vrgli kitajsko monarhijo. »Kako bi sicer mogli doseči to zmago, ako nas ne bi blagovolilo Vaše Veličanstvo podpirati s svojim pokroviteljstvom.«

Uredba kaste

Kaste dajejo Indiji še danes staroveški značaj. Ločimo vojaške, duhovniške in kmečke obrtnotrgovske kaste, ki se zopet dele v podrobne kaste. Nekateri ljudje so celo brez kaste; imenujejo se parije. Kaste imajo zelo stroge predpise. Zabranjeno je, ženiti se izven kaste, zapovedana so nekatera jedila, ki se smejo sprejemati le iz rok določene kaste. Ljudje, ki so brez kaste, so razdedenci, ki ne smejo hoditi po potih brahminov; ljudje se jih morajo izogibati kot okužencev. Parij pa ni v Indiji nič manj ko 50 milijonov.

Žene in otroci

Žena je na Vzhodu še vedno samo sredstvo za ploditev in v zabavo mo-

ža. Vendar se s te strani že marsikaj boljša; izginjajo tudi že zoporno pohabljenе noge in pod vplivom Evrope nastopa žena že dokaj samostojnejše.

Kitajska slovi zaradi tega, da skoro ne pozna samcev in starih devic, zakaj starši poroče oba spola še za otroških let. Žena je dolžna možu zvestoba, mož pa lahko ženo spodi domov, zlasti če je jalova, kar smatrajo za veliko zlo.

Če pa je že ne zapodi, si vzame poleg nje še drugo ženo, ki mu rodi otroke. Znana je požrtvovalnost kitajske žene, ki jo opisuje neki učen mandarin tako-le: »Kakor pada v Evropi dobra gospodinja možu stol ali zdravilo, če ga je potreben, tako mu na Kitajskem pripelje nesebična žena v posteljo še drugo ženo. Ko ženi umre mož, zgubi žena vsako ceno. Poprej so vdove enostavno sežgali (v Indiji), zdaj jim porežejo lase na golo in snamejo ves nakit; po navadi se te vdove posvete službi božji v cerkvah, kar je v Indiji toliko, ko da se vda jo prostituciji. Na Vzhodu se sprejme radostno samo možko dete, medtem ko se ženska deteta pogosto pogubljajo kakor nekda na Grškem. Še nedavno so postavljali na ulicah posode za zavržene otroke, podobno ko pri nas košarice za odvržen papir. In ob zasebnih ribnikih se često najdejo tablice z opozorilom: »Tukaj je strogo prepovedano utapljati novorojene deklice.«

Moderna Azija

Sto in tisočletja je živel Vzhod samoten, zase, brez trajnih in pomembnih stikov z Zapadom, danes pa se vedno bolj in bolj upira ostalemu svetu, zato lahko trdimo, da stara Azija umira. Od kar so si jo Evropci siloma pokorili, se stari Vzhod čedalje bolj podira in na njegovih razvalinah raste nov svet, ki je podoben zapadnemu. Tehnika si osvaja Azijo in z njo si krčijo pot socijalne, družabne in verske reforme. Mladina se šola na zapadnih univerzah in prinaša zapadne ideje v domovino. Zato se nahaja današnja Azija v neprestani revoluciji. Preporod Vzhoda se vrši pod vplivom evropske miselnosti, njegova končna stremjenja pa so usmerjena borbeno proti Zapadu. Nacionalna ideja ima tu veliko večje teža-ve kot nekoč v Evropi, zakaj premagati mora številne predsodke in starodavne ustanove: rodbine, klan, plemen, kaste, vere, jezike in narečja, saj

šteje samo Indija 10 rasnih tipov in nad 100 raznih jezikov. Odpor zoper Angleže v Indiji je vodila v 70 letih mladina, ki je bila šolana na Zapadu. Pomembna je bila narodna družba Azija Samadž, ki je prva javno proglasila geslo: Proč s tujci! Indija Indijcem! Mnogo je storila za narodno gibanje Indije tudi voditeljica teozofičnega nauka ruska Nemka Helena Blanatska, ki se je po burnem in pustolovskem življenju zatekla v Bombay, kjer je dala svojemu nauku indijsko-verski značaj. Njena naslednica romantična Rusinja Ana Besantova je stremela za obnovitvijo hinduizma in je prevzela vodstvo »prebujajočih se Indijcev«, ki jim je bila »boba, buda, vse speče, da se vzdramijo in prično z delom za domovino«. Anglija polagoma popušča indijskim zahtevam, predvsem glede udeležbe domačinov pri že zelo razviti samoupravi, vendar Indiji tudi to ne zadošča več. Indijski voditelji niso samo trdno prepričani, da bi tehnično vodili deželo enako dobro kot Angleži, ampak jih še dviga ponosna zavest, da so kulturno bogat in svojevrsten narod, ki še svetu ni rekel svoje »besede«.

Med številnimi voditelji Indije sta znana Evropi predvsem dva: Tagore in Gandhi, oba angleško izobražena moža. Tagore v svojih spisih in pesmih odklanja Zapad in njegovo civilizacijo ter se zastavlja za vzhodno prirodnost in patriarhalnost. Državna organizacija mu je že kot taka zlo, za Indijo pa je po njegovem prava nesreča, ker je materijalistična in »organizirana sebičnost«. Odklanja zavedno demokracijo, ki temelji na »volitvah, spletkah in klikah«, veliko bolj mu je všeč absolutizem, ki sloni na »podzavestnih duševnih silah«. Kočljivo pri njegovem na Rousseauja spominjajočem nauku o zlati preteklosti je le dejstvo, da očituje nezavestno simpatijo za angleško okupacijo, kar ga odtuja domačinom. Drugi vodja Gandhi spominja po svojem anarhizmu in pasivnem odporu na Tolstega, pri katerem se je tudi učil. Med vojno in po vojni so se vršili stalni upori proti angleški vladi, ki se jih je udeleževal tudi Gandhi. On je dal tej borbi novo miselnost: angleška vlada je zlo, zato se naj vzdrže Indijci vsakega sodelovanja z njo; če bi jih Angleži napadli, naj se ne branijo in tako zmagujejo s pasivnim odporom in trpljenjem.

Praktično je to pomenilo bojkot angleškega blaga, zakonov in uradov,

vendar se ta »upor brez nasilja« ni posrečil; kaj kmalu je prisilila angleška policija ljudstvo k prejšnji pokorščini, Gandhija pa so zaprli, dokler ga ni osvobodila Macdonaldova vlada. Pod vplivom rusko-boljševiške propagande opuščajo indijski voditelji tolstojevstvo.

Preporod Kitajske in Japonske

Kitajska je bila do najnovejše dobe še po starih navadah in izročilih uravnana despotska monarhija, ki so jo vladali prav pogosto roparji in okrutneži, ljudje, ki se niso ozirali na nikake zakone, marveč le na svojo vest, če so jo slučajno imeli. Organizacija države je bila slabotna ter je imela vpliv le v središču, ostale pokrajine pa so živele povsem zase in od milosti in volje lokalnih mogotcev, ki so silno zadrževali izrast enotne in skupne zavesti. Še za časa kitajsko-japonske vojne ob koncu prejšnjega stoletja so se posamezni voditelji obnašali, kakor da se jih vse to ne bi niti tikalo. Pobudo za revolucijonarni nastop je dal zapad, in sicer protestantski misijonarji, čeprav ne neposredno. Neki kitajski učitelj v Kantonu, ki je imel pri izpitu (verskem!) smolo, da je padel, je osnoval takoj nato novo versko sekto, in sicer na osnovi biblije in nauka protestantskih misijonarjev. Začutil se je obenem tudi za mlajšega Kristusovega brata in dosledno seveda tudi za sina božjega, ki mu je naročeno, da strmoglavlj storo mandžursko vlado. Ta načrt se mu sicer ni posrečil, vendar je s svojo revolto oslabil pozicijo vlade. Koncem stoletja je izbruhnil znani obupni poizkus, da se Kitajska ubrani vpliva Evrope. Z vladno podporo se je osnovala tajna družba »harmoničnih in miroljubnih pesti«, ki je uprizorila boksarsko vstajo, za katero se je Evropa kruto maščevala, spreminivši Kitajsko dejansko v evropsko kolonijo. Leta 1912. je končno uspela revolucija in zavladala je republika. Z njo pa so prišle v deželo šele prave zmešnjave, ker se je obnovil stari boj med konzervativnim severom in naprednejšim jugom. Generali provincij so se vmešali v politiko ter odstavljali in nastavljalj svojevoljno predsednika. Novega netiva so dali tem bojem po vojni Rusi, ki so hoteli Kitajsko pripeljati v socialno-revolucijske struje, s čimer sicer niso uspeli, pač pa so povzročili meščansko in protitujsko vojno.

Japonska, ki je bila podobno kot Kitajska fevdalno-vojaška država, je preje podlegla zapadu. Zgodilo se je to sredi minulega stoletja, ko je pričela trgovati z Ameriko. Posledica je bila hitra modernizacija države. Neverjetno hitro je posnemala in prevzemala vse moderne iznajdbe zapada, od evropske obleke do industrijskih strojev in najmodernejšega vojnega materiala, kar je enako hitro pokazalo sadove — vsaj na vojaškem polju. Koncem stoletja so premagali Kitajce, 10 let kasneje Ruse in od tedaj se dviga Japonska kot vedno nevarnejša velesila.

Zapad ali Vzhod?

Mnogo se govori in piše o gnilem »Zapadu«, ki je baje že zapisan smrti in vse se ozira na Vzhod, ki še ni povedal svoje »besede«. Posebno ruski romantični pisci se trudijo dokazati, kako

smo nemogoče in pokvarjeno učeni in da nas vse prej ali slej vzame vrag, če se ne pokorimo vzhodnemu duhu. V tem naziranju je brez dvoma mnogo romanticizma, hkrati pa čutimo za njim svojevrstno kulturno-zgodovinsko ideologijo, ki ne priznava absolutnega ideala kulture, za katerim morajo stremeti vsi narodi. In prav s stališča tega ideala se Zapad ne more »pokoriti« duhu Vzhoda, ki je zaostal za njim v splošnem razvoju.

Največje bogastvo Vzhoda pa je brez dvoma vera v moč človeškega srca, ki je tamkaj še živa in preveč umstveni Zapad se bo lahko vsak čas oplajal ob srčni genialnosti Vzhoda. Tu bo imela izvor tudi »beseda«, na katero čaka Evropa, »beseda«, ki bo — sodeč po vsem — že zelo podobna dejanju!

Po knjigi prof. dr. Rēdla »Zapad a Východ«.

V ohridskem vlaku

Vesele zgodbe iz Južne Srbije

V češkem zemljepisnem mesečniku »Šírým světem« je objavil A. B. Herenda vesele zgodbe s potovanja po progi Skoplje — Ohrid.

Čudna postaja

Tako zvano Zgornje Skoplje je obsežno močvirje v neposredni bližini Skoplja. V voznem redu državnih železnic je ta kraj označen kot izhodišče proge Skoplje — Henrijevo — Kičevo — Ohrid. Vlak odhaja odtod vsak dan ob 5.20 zjutraj, v nadaljnjih postajah pa je tedaj, kadar privozi.

Ko sem prišel na postajo Zgornje Skoplje in se je izvošček ustavil na obrežju močvirja, sem bil ves obupan. Bilo je na jesen; še zdanilo se ni. Pred seboj nisem videl nič drugega kot nekako rumenkasto vodo. Malo dalje je svetila žarnica, znak, da v bližini vendarle žive ljudje.

Ko sem tako taval po obrežju rumenkaste vode, sem naletel na živo bitje.

— Prosim vas, kje je postaja Zgornje Skoplje? — sem vprašal. — Veste, tujec sem in sem zgrešil...

Neznanec me je pogledal, se nasmejal in odvrnil:

— Nikar ne bodite v skrbeh. Saj ste že na postaji. Vlak bo vsak hip tukaj.

In zares: čez par minut se je nekaj priplazilo po vodi. Ko sem stopil bližje, sem opazil, da je pred menoj nekak čuden aparat. Bil je podoben starinski kuhinjski peči in se je sam gibal, kaj pa, po tračnicah, ki sem jih stoprav v tem trenutku opazil.

Ohridska proga je namreč sila ozka: meri komaj 60 cm. Ker ima električen tramvaj v Beogradu tračnice v širini 1 m, je tedaj ohridska proga malce širša od polovice beograjske električne železnice. Seveda so vozovi temu primerljivi. Na zunaj so še dokaj podobni normalnim, na znotraj pa so precej drugačni.

V drugem razredu

Vlak bi imel odriniti. Nečistoča se pojavi odnekod truma vojakov in Arnavtov. Vržejo se v vozove, nabašajo lesene klopi, pod klopmi, povsod. Nekateri so skušali zlesti na streho.

— Prosim vas, sprevodnik, ali je vsaj v drugem razredu prosto mesto.

— Nimamo drugega razreda. Vlezi-te se, kamor se da.

— Saj vendar imam vozovnico drugega razreda! Zakaj jih izdajate, če nimate drugega razreda?

Vsak zakaž ima svoj zato. To nam je pojasnil sopotnik, ki je že poznal progo. Razložek v razredih je celo precej pomemben. Če vlak skoči s tira (in to je na tej progi prav pogosto), lahko popotniki prvega razreda mirno sede na svojem mestu, popotniki drugega razreda morajo stopiti iz vagonov, tretji razred mora dvigati vlak z železnimi palicami, ki so pričvrščene na vseh vagonih. Če se pokvari lokomotiva, je menda tako - le: popotniki prvega razreda sede, drugega razreda gredo peš, tretjega pa potiskajo vlak...

Ko smo to izvedeli, smo bili, kaj pa, radi, da nismo vzeli listke tretjega razreda. Sprevodnik je bil jako ljubezniv. Našel nam je mesto v vagonu, ki je bil pregrajen na dva dela. Enega je brž proglasil za 2. razred. In tako smo krenili na pot. Vlak je vozil s hitrostjo 5-6 km na uro.

»Za dame«

Ohridski vlak ni tako zelo strašen. Ljudje vedno pretiravajo. V Gostivar smo prispeli samo s polurno zamudo. No, od Gostivara dalje je bilo nekoliko slabše, a nikakor ne hudo. Vzeli so nam voz, v katerem je bil »drugi razred«.

V vlaku je vedno vagon, na katerem je napisano z velikimi belimi črkami: »Za dame«. V resnici to ne velja za vse dame, marveč le za bule t. j. muslimanske žene. Bule imajo posebno prednost. Naj so v drugih vagonih ljudje nabasani, da bi se lahko zažubili — ima ena sama bula pod feredžo (zagrinjalom) ves vagon. In nihče je ne sme nadlegovati, četudi bi se pod feredžo skrival brkat obraz kakega razbojnika. Tudi to se je namreč že zgodilo.

A nam je bila sreča mila. V Gostivaru je izstopila poslednja bula in damski vagon smo dobili mi.

Nad Zvezdo

Druga postaja od Gostivara je Zvezda na obronku visokega, gozdnatega Bukoviča. Skoraj nad glavami smo videli neštete serpentine, po katerih se je imel naš vlak povzpeti domala na vrh visokega Bukoviča. Okrog nas so se razprostirali venci gričev, po katerih je jesen pričarala neskončno sadje najraz-

ličnejših barv... Ne, bilo je orumenelo listje, ki je viselo na drevju v neskončnih šumih.

Vozimo se po mostu iz mogočnih brun. Nad nami je hrib, pod nami neskončno brezno. Nenadoma začujem pok in ropot. Bil sem pravkar na hodniku. Prvi hip nisem razumel, kaj bi se utegnilo zgoditi. Videl sem le, kako so z poslednjega vagona skakali prestrašeni popotniki in kako so se vsa okna nagloma odpirala. Potem sem opazil, da se je nekaj brun valilo v prepad. Lokomotiva je zapiskala in se zavila v oblak pare. Vlak se je ustavil.

— Kaj se je pripetilo?

— Nič posebnega. Vlak je skočil s tira. Neprijetno je samo to, da se je zgodilo na mostu. Lahko bi bila nesreča — je pojasnjeval vlakovodja.

Sneli so železne palice in popotniki tretjega razreda so spravili poslednji vagon na tir. Čez pol ure je bilo vse v redu, le most je bil malce porušen.

Osel na progi

Pri Ohridskem Izvoru, uro od Kičeva smo spet skočili s tira. Res da — samo en vagon. Komaj se je vlak pomaknil malo dalje, že se je spet ustavil.

— Kaj je zopet?

Zares: dvajset metrov pred nami se je sredi proge mirno pasel osel. Zaman je vlakovodja vpil nad njim, da naj se umakne.

— Zlodja, kaj nam je mar osel kar vozite dalje in naj ga povozi!

— Dovolite, gospoda, je preveč nevarno, — nam je pojasnil strojevodja. — Če ga prevozim, mi vrže lokomotivo s kolesa in prav tamkaj je nevaren ovinek.

Ni preostalo nič drugega, kakor da se poda k oslu deputacija popotnikov. Najprej so ga hoteli z dobrim prepoditi, ko pa to ni izdalo, so morale zapeti palice. Tako smo zaradi osla izgubili spet 20 minut...

In vožnja se je nadaljevala.

PROTI GOSENICAM

sveljuje »Journal of the Royal Horticultural Society« te-le ukrepe: Nikar naj se ne puste na vrhu neobdelana mesta; zlasti, če se pojavijo gosenice, je treba vsak kos skrbno obdelati. Prav tako je treba skrbno odstraniti listje in gnilo sadje pod drevesi in na vejah ter skrbno preiskati vse okoliško grmovje in mahovje, zakaj tudi tam se skrivajo gnezda gosenic.

Z mongolskih step...

Iz znane knjige F. Ossendowskega »Živali, ljudje in bogovi«, ki je vzbudila veliko pozornost in polemike v evropski javnosti, podajamo nekoliko mest, kjer imenovani poljski pisatelj in potovalec nad vse zanimivo opisuje stepno favno daljne Mongolije. (Poglavje XXXI., Urga.)

Na prvi postaji mojega potovanja v Urgo ni bilo dobiti konj; ko pa sem pokazal svoje listine staremu Mongolu in njegovim sinovom, sem takoj videl, da bom precej dobil konje.

»Gospod ima pravo na urgó«, so vzkliknili. Starec in dvoje mojih spremlevalcev so vzeli v roke tanke, do 4 metre dolge drogove, opremljene na koncih z jermenastimi petljami, seli na konje in odbrzeli v stepo. Moj voz jim je sledil. Krenili smo s pota v stepo in smo po dveurni vožnji dospeli do velike konjske črede. Iz te črede so Mongoli z zankami položili potrebne konje.

Kar naenkrat so se izza gore v največjem diru prikazali lastniki konj. Starec-Mongol jim je takoj pokazal moje listine, nakar so se takoj pokorili in mi niso dali samo konje, marveč tudi štiri ljudi, ki so imeli zameniti moje doseadanje spremstvo.

Dolžnost dajati konje za pošto se imenuje »urgá«. Vsi Mongoli, ki se poslužujejo tega načina, ne potujejo po cesti, marveč naravnost po stepi od ene konjske črede do druge. Ker pa se spremlevalci hočejo čimprej rešiti službe, dirjajo kakor blazni.

S tako »urgó« sem prepotoval okoli 200 milj po krajih, ki so doslej popolnoma neraziskani in sem se pri tej priliki seznanil s čisto posebno favno te dežele.

Spotoma smo često srečavali ogromne črede mongolskih antilop, močnih včasih po pet do šest tisoč glav. Takisto smo često naleteli na skupine mongolskih jelenov in antilop neke druge vrste, večkrat pa so se na obzorju pojavile in hipoma izginile črede brzonogih divjih konj in oslov.

Na neki postaji globoko v stepi sem imel priložnost dolgo opazovati veliko naselbino svizcev. Ogromno prostranstvo nekoliko milj naokoli je bilo pokrito s holmci, ki so se bočili nad vhodi prebivališč teh živalic. Po ravnini so sem in tja švigali svizci različne velikosti, sivorumene ali rjave barve, nekateri izmed njih v velikosti srednjevelikega psa. Te živalice so zelo težke in rejene in koža se jim pri teku trese

ter nabira v gube, kakor da jim je prevelika. Svizci so izvrstni kopači. Rijejo zelo globoke jame in mečejo na površje kamenje in razne rudnine. Na mnogih mestih sem videl nad gnezdnom zložene holmce iz bakrene rude, na severu pa celo iz volframa in vanadija, ki so ga svizci izkopali iz globine. Kadar svizec počiva pred vhom, sede na zadnje noge in sedi nepremično, da je iz daljave podoben panju ali iz zemlje molečemu kamenu. Živalica je zelo radovedna in ako opazi bližajočega se jezdeca, ne zbeži, marveč ga z velikim zanimanjem ogleduje in rezko cvili. Lovcem pride prav ta radovednost in love svizca na ta način, da se mu bližajo z dolgim drogom, na katerem so privezane raznobarne cunjice, ki popolnoma odvrnejo vso pozornost živali od nevarnosti, dokler je lovec s svojim strelom ne ubije. Ob neki Orhon sem nekaj videl nenavadno sliko: vse obrežje je bilo posejano s tisoči holmcev in moji Mongoli so morali skrbno paziti, da si njih konji niso polomili nog.

Nad nami je plaval orel, ki se je kar naenkrat kakor kamen spustil na holmec pred vhod ter prežal na svizca. Čez nekaj časa se je iz luknje prikazal svizec in stekel k sosednji luknji. Orel je takoj skočil z vrha holma in z enim krilom zakril vhod. Svizec se je, začuvši šum, obrnil in se besno vrgel na orla, hoteč si priboriti dohod k svojim mladičem. Začel se je ljut boj. Orel, zakrivajoč s krejčutjo vhod, se je bojeval s kljunom, z eno nogo in s svobodnim krilom. Živalica se je z obupno hrabrostjo lotevala roparja, toda popolnoma brezuspešno, kajti močan udarec s kljunom jo je kmalu vrgel na tla. Orel jo je še nekolikokrat udaril, ko pa je videl, da je žrtev mrtva, jo je zgrabil in z vidnim naporom odplul proti goram.

V bolj goratih skoro puščavskih krajih Mongolije živi še drugi glodavec — hrček. Barva njegovega kožuha je popolnoma enaka barvi stepe, po velikosti pa ni večji od veverice. Hrček je zelo hiter in njegovi gibi so kakor kačji. Živi v ne posebno globokih luknjah, kjer zbira razna semena in zrnje. Zelo

zanimivo je njegovo prijateljstvo z rumenoglavim stepnim škrljančkom. Kadar škrljanček opazi po stepi tekačega hrčka, se spusti nanj in mu sede na hrbet. Držeč ravnotežje z razprostrtimi krili jaše po stepi na hrčku in veselo žvrgoli. Hrček je tega jezdeca očitno tudi vesel, ker zadovoljno maha s svojim dolgim košmatim repom. Med to veselo ježo škrljanec s silno spretnostjo in hitrostjo lovi in uničuje razne zajedavce v hrčkovem gostem kožuhi. Mongoli pravijo hrčku »konj veselega škrljančka«. To prijateljstvo ima pa še drug povod. Ako se pojavi sovražnik — orel ali jastreb — izpusti škrljanec tri rezke žvižge in se skrije za kamen. Signal razumejo vsi hrčki, ki se jadrno poskrijejo v svoje hknje in se potem dolgo ne prikažejo izpod zemlje.

Zopet v drugih krajih Mongolije, kjer je bujnejše in obilnejše rastlinstvo, sem naletel še na tretjo vrsto glodavcev — na črno stepno podgana s kratkim repom, ki živi v skupnih naselbinah po kakih dvesto živali. Te podgane so zanimive zato, ker tako rekoč gojijo pravilno poljedelstvo in pripravljajo ter hranijo na sila racijonelen način zaloge hrane za zimo. Ko je trava najbolj sočna, jo podgane kosijo. Kosi jo na ta način, da s hitrimi gibi glave odreže s

svojimi ostrimi in dolgimi sprednjimi zobmi hkrati po dvajset do trideset stebel. Ko se trava posuši, zbira podgana seno in ga spravlja v stoge na najbolj racijonelen način. Nabere kup sena ter ga pritrdi na zemlji s tem, da skozi in skozi pretakne neštete palčice, ki jih na vrhu poveže s travo v popolnoma pravičen stog. Nanj naloži drugi sloj sena, ki ga pritrdi na isti način, da je popolnoma zavarovan pred sunki vetra. Da bi pozimi ne bilo treba hoditi predaleč po krmo, napravi podgana senene stoge kolikor mogoče blizu vhoda v svoj rov. Konji in velblodi zelo cenijo te podganje zaloge, ki sestoje iz najboljše trave. Stogi pa so zvezani tako krepko, da je za razrušenje potreben priličen trud.

Po vsej Mongoliji sem tudi naletel posamezne pare ali cele jate sivorumenih stepnih kokošok, ki jim tu pravijo »salgá«. Pravijo jim pa tudi lastavice, ker po svojem zakoničenem repu in po lastavičjem letu močno spominjajo na te ptice. Salga je zelo zaupljiva in kar nič boječa. Človeka pusti čisto blizu k sebi. Ako jo pa prestrašiš, zleti visoko, kroži po zraku in cvrči kakor lastavica. Samci imajo lepe rdečerrjave lise po vratu in hrbtu in noge poraščene s košatim perjem.

IZ BELEŽNICE NAŠEGA KARIKA-
TURISTA:
Obrazi in duše

42,250.000 Din za sliko!

(K naši naslovni sliki.)

Te dni je lady Desborough, dvorna dama angleške kraljice Marije, prodala po dolgih pogajanjih za to bajno vsoto sliko »Marija z detetom«, delo Rafaela iz l. 1508.

Kdo je sliko kupil, ni znano, vendar se bo pa gotovo tudi ta umetnina preselila v Ameriko, kjer bogataši žrtvujejo največje vsote, da bi svoje bogastvo obdali s sijajem stare kulture.

Ker se v isti zbirki na posestvu Panshan-ger, ki je znano pod imenom galerija lorda Cowperja, nahaja še ena nekoliko manjša Rafaelova Madona, so imenovali prodano »Veliko Madono«, čeprav je le 68 cm visoka in 46 cm široka. Računajte, kolikokrat jo je kupec pokril s tisočaki!

Slika je bila, preden je prišla v Anglijo, last družine Niccolini v Firenci in se je po lastniku imenovala »Madonna Niccolini«. Umetnina je nesporno del slavnega umetnika, ker so znani vsi dosedanja lastniki, poleg tega ima pa še na robu obleke pod vratom napis: M D... VIII R. V. PIN —, ki na naši sliki n' viden in znači: »1508. Rafael iz Urbina slikal.« Umetnina spada med najljubkejša dela tega mojstra duševnega miru in klasične ženske lepote. Seveda je pa tudi v tem slučaju bolj plačano ime, kakor umetnost sama. Če bi denarni mogotec podaril za sliko odštete milijone v podporo umetnosti svoje domovine, bi bil umetnosti gotovo več koristil kakor z nakupom le ene slike, pa čeprav je Rafaelova.

PETLETNI TELEPAT

V letniku 1894. časopisa »Annales des sciences psychiques« je opisal dr. Quintard tale slučaj: Nekega petletnega dečka podučuje mati v računanju. Toda vse, češar bi se bil moral naučiti, zna deček že v naprej. Mati mu zastavlja najtežje račune iz računice in deček brez premišlje-

vanja zadene pravilno rešitev. Pogoji je samo to, da mora biti mati zmerom navzoča in da sama zna pravilno rešitev računati. Deček ume govoriti tudi tuje jezike, v kolikor jih pozna njegova mati.

Žal, da ne vemo ničesar o dečkovi nadaljnji usodi. Vsekakor je to značilen slučaj telepatije.

O ETRUSKEM NARODU

Je nedavno predaval v Haagu strokovnjak prof. Trombetti iz Bologne. Smatra, da je bil ta narod v davnem času zelo močan in da je obvladal velik del Sredozemskega morja. Po izvoru je soroden Indoevropecem, kulturno pa je bil najbližji krétski kulturi.

RIBJE IKRE

Število ribjih iker zavisi od velikosti, starosti in vrste rib. Tako ima n. pr. kapri 200.000, lososi, lipani 8000, nekatere morske ribe pa celo 8 do 10 milijonov in še več iker na 1 kg teža.

PLESNOBA V SIRARSTVU

Znano je, da nekatere vrste sira dosežajo značilen vonj in okus stoprav tedaj, ko na njih ali v njih žive nekatere vrste plesni. Tako so v tem pogledu znani italijanski sir gorgonzola ali pa francoski roquefort in camembert. V Franciji so vzgojili iz roqueforte nekatere vrste plesni in izbrali iz njih liste, ki dajejo siru najboljši vonj in okus. Take plesni goje na veliko v sirarnah, tako da so tedaj tudi plesni postale kulturne rastline.

Današnja umetniška prilož

Današnji številki smo priložili krasno fotografijo našega priznanega so-trudnika Frana Krašovca, ki kaže dolensko pokrajino pri Mokronogu v junjskem nestroju.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 60 Din, polletno 30 Din, četrletno 15 Din, mesečno 6 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobnih prodaj samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubljana, Prešernova ul. 54.

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA mesečno 2 liri, četrletno 6 lir, polletno 12 lir, celoletno 24 lir. — FRANCIJA mesečno 3 franke, ČESKOSLOVAŠKA mesečno 4 krone. AVSTRIJA mesečno 63 grošev. AMERIKA in ostala inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

Foto Fran Krašovec

Pri Mokronogu